

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 4 снежня 1987 г. № 49 (3407) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛЮДЗІ РОДНАГА КРАЮ

УНУМАРЫ:

«Добры дзень, паважаная рэдакцыя!»
Ліст з вёскі Паташня і іншыя допісы нашых чытачоў

3

Францішак СКАРЫНА і новая беларуская літаратура

Артыкул А. КАЎКО

5, 14—15

Вершы

Э. АГНЯЦВЕТ

4

АПАВЯДАННЕ

Л. ГАУРЫЛКІНА

8—9

ПЕРАКЛАДЫ З СУЧАСНАЙ АМЕРЫКАНСКАЙ ПАЭЗІІ

13

«Час новай сяўбы»

Тэатральныя нататкі
Л. БРАНДАБОУСКАЯ

10

Здаўна майструе мілагучныя скрыпкі Мікалай Дзянісавіч Старавойт з калгаса «Прамень Кастрычніка» Мазырскага раёна.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

ФЕСТИВАЛЬ. ДЗЕНЬ ЧАЦВЁРТЫ

Для чытачоў не будзе навіной паведамленне пра тое, што ў Мінску праходзіць I Усеагульны фестываль музычных тэатраў. Пра гэтую падзею мы ў асноўным расказалі ў мінулым нумары «ЛіМа». Цяпер пра ход фестывалю шырока і аператыўна гаворыць радыё, тэлебачанне, штодзённыя друк.

Нагадаем, што мэта ўсеагульнага музычна-тэатральнага форуму — знаёмства спецыялістаў і шырокай грамадскасці з работамі творчых калектываў Беларусі, Грузіі, РСФСР, Узбекістана, Украіны, Эстоніі. Больш чым 2 тысячы выканаўцаў сабраліся гэтымі днямі ў Мінску; амаль два дзесяткі оперных і балетных спектакляў пазначаны на афішы. Фестываль не толькі робіцца буйной падзеяй культурнага жыцця краіны, але і выклікае цікавасць гасцей з НРБ, Венгрыі, ГДР, Чэхаславакіі, Югаславіі, Турцыі. Як заўважыў на прэсканферэнцы намеснік міністра культуры БССР У. П. Скараходаў, калегі з розных рэспублік маюць зараз магчымасць у дзелавой, без партанасці, абстаноўцы падзяліцца тэатральнымі праблемамі і супольна знайсці іх вырашэнне.

А праблем — творчых, эканамічных, аргані-

зацыйных — у музычным тэатры нямала. Гэта зноў пацвярджаецца і пад час абмеркавання канкрэтных спектакляў, і ў ходзе семінару па пытаннях сучаснай оперы, наладжаным у зале Саюза кампазітараў з 3 па 5 снежня, і ў гутарках калег.

І яшчэ нагадаем, што 1 снежня ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР адбылося ўрачыстае адкрыццё фестывалю. Да яго ўдзельнікаў, гасцей, да ўсіх, хто прыйшоў у той вечар на спектакль, звярнуўся старшыня арганізацыйнага камітэта міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч. Затым адбыўся спектакль «Вайна і мір» (Мінск). Назаўтра зноў гучала музыка С. Пракоф'ева — опера «Вогненны анёл» (Ташкент). Гаспадыняю тэатрага фестывальнага вечара была Тэрпісіхора: балеты «Легенда» і «Майстар і Маргарыта» паказвалі ленинградцы.

У праграме чацвёртага дня фестывалю — праглед оперы Д. Меноці «Медэум», пастаўленай на эксперыментальнай сцэне мінскага Клуба сяброў оперы, і фестывальны спектакль «Утайманне свавольніцы» (Саратаў).

НАШ КАР.

АСОБНАЙ БРАШУРАЙ

Выдавецтва «Беларусь» выпусціла асобнай брашурай на беларускай мове даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова «Кастрычнік і перабудова: рэвалюцыя працягваецца», з якім ён выступіў на сумесным урачыстым пасяджэнні Цэнтральнага Камітэта КПСС, Вярхоўнага Савета СССР і Вярхоўнага Савета РСФСР, прысвечаным 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Тысячная кніга «ЮНАЦТВА»

Сем гадоў існуе спецыялізаванае выдавецтва «Юнацтва», якое выпускае літаратуру для падрастаючага пакалення, і вось ужо на свой рахунок яно запісала тысячную кнігу. Ён стаў раман народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна «Зеніт».

За гады свайго існавання выдавецтва выпусціла кнігі і брашур на 80 мільянаў экзэмпляраў, звыш 5 мільянаў выйшлі на 15 мовах народаў свету.

У. ДЫМАР.

У ДАР ЗАВОДУ

Два скульптурныя партрэты У. І. Леніна перадала Мінскаму вытворчаму аб'яднанню вылічальнай тэхнікі Удава мастака У. Ананькі. Адзін з іх будзе ўстаноўлены ў Музеі гісторыі і працоўнай славы МВАВТ, другі — у цэху № 133, дзе працуе сама Наталля Мікалаеўна.

Імя скульптара У. Ананькі — таленавітага вучня народнага мастака БССР А. Бембеля — шырока вядома ў рэспубліцы. Створаныя ім шматлікія скульптурныя партрэты экспанаваліся на розных выстаўках. Іх можна сустрэць у гарадах і сёлах Беларусі. Напрыклад, у Любані ўстаноўлены помнік партызанцы Герою Савецкага Саюза Ф. Конанавай, там жа — помнік партызанам і воінам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У Беларускім дзяржаўным музеі Вялікай Айчыннай вайны наведвальнікі могуць пабачыць скульптурны партрэт дзеда Талаша, у музеі дома № 8 па першым Брыльўскім завулку — партрэт аднаго з арганізатараў Мінскага камуністычнага падполля М. Каржа-

неўскага. У. Ананька аўтар надмагільнага помніка Якубу Коласу (у сааўтарстве з М. Янавенкам).

У творчай дзейнасці Уладзіміра Іосіфавіча значнае месца займала рэвалюцыйная тэма. Створаны ім скульптурны партрэт Карла Маркса ўстаноўлены ў Мінску на галоўпаштамце, а бюст М. Фрунзе знаходзіцца ў Мінскай вышэйшай школе МУС СССР.

З асаблівым творчым натхненнем працаваў скульптар над увасабленнем вобраза У. І. Леніна. Два скульптурныя партрэты правадчыра Уладзіміра Іосіфавіча спецыяльна падрыхтаваў для свайго юбілейнага выстаўкі, якая павінна была адкрыцца ў дзень яго шасцідзесяцігоддзя. Але мастак не дажыў да юбілею... Вось гэтыя партрэты жонка У. Ананькі — інжынер-тэхнолаг цэха № 113 — і паднесла ў дар калектыву стваральнікаў мінскіх ЭВМ.

Д. ПІСЛЯКОУ.

Акрамя пастаяннай экспазіцыі, музей арганізаваў у горадзе выстаўку пад тэматычнай назвай «Навальніца дванаццатага года», якая складзена з экспанатаў, што дагэтуль захоўваліся ў фондах.

Ж. ГІЛЕВІЧ,
дырэктар Барысаўскага
краязнаўчага музея.

Запрашае Беларускі фонд культуры

Працягваюць паступаць сродкі на рахунак Беларускага фонду культуры як ад арганізацый, так і ад асобных грамадзян. Шчодрым на дабрачыннасць будзе і снежань. Мяркуюцца правесці шэраг мерапрыемстваў, грошы ад якіх будуць пералічаны на наш рахунак.

7 снежня аркестр камернай музыкі Белдзяржфілармоніі пад кіраўніцтвам В. Бартоўскага «Калегіум музыкум» і калектыву Сярэдняй спецыяльнай школы пры Белдзяржкансерваторыі (кіраўнік Л. Стульская) правядуць у Доме кіно вечар камернай музыкі на карысць рэстаўрацыі Верхняга горада ў Мінску.

«Рэтра» — так умоўна можна назваць уступную частку паэтычнага вечара, што адбудзецца 15 снежня ў Доме літаратуры. Мяркуюцца, што на вечары выступіць Максім Танк, Н. Гілевіч, В. Зуёнак, А. Вяр-

цінскі, Р. Бардулін, А. Разанаў, У. Някляеў, Я. Янішчыц.

А калі хто жадае навучыцца калядным танцам і спевам, запрашаем на зімовыя спеўкі, якія будуць праводзіцца штодзённа ў снежні ў гарадскім цэнтры народных свят на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна. Навучанне вядуць супрацоўнікі лабараторыі фальклору і этналінгвістыкі ўніверсітэта, лабараторыі народнага танца Мінскага інстытута культуры і Беларускага фонду культуры.

У навагоднюю ноч будуць наладжаны калядкі ў некаторых раёнах Мінска.

Запрашаем у залы Дома кіно, Дома літаратуры, у цэнтры народных свят. Даведкі — па тэлефоне 34-52-68.

Антаніна ХАТЭНКА,
старшы эксперт
Беларускага фонду
культуры.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Выступае Мікалай ЧАРГІНЕЦ.

Творчы вечар Мікалая Чаргінца адбыўся ў Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільнага завода. Прыхільнікі востраэмоцнай прозы пісьменніка запоўнілі залу, каб мець магчымасць сустрэцца з аўтарам; пачуць слова пра яго творчасць.

Мікалай Матукоўскі, народны артыст СССР Ігар Лучанок, старшыня праўлення Беларускага фонду культуры Іван Чырнынаў, намеснік дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР Уладзімір Гіламедаў адзначылі плённасць пошукаў М. Чаргінца ў адлюстраванні будняў савец-

кай міліцыі, гаварылі пра яго новы раман «Тайна Чорных гор», прысвечаны падзеям у Афганістане, дзе аўтар выконваў свой інтэрнацыянальны абавязак.

Не адну гадзіну доўжыўся з залай дыялог пісьменніка. Адказваючы на многія пытанні чытачоў, М. Чаргінец гаварыў танкама аб узростаючым выхаваўчым значэнні яе ў час перабудовы.

Збор ад вечара пералічаны на рахуны Савецкага фонду міру і Беларускага фонду культуры.

Тэст і фота
УЛ. КРУКА.

«НАВАЛЬНИЦА ДВНАЦЦАТАГА ГОДА»

Да 175-годдзя Бярэзінскай бітвы, у якой рускай арміяй былі разбіты рэшткі напалеонаўскіх войскаў, у Барысаўскім краязнаўчым музеі створана новая экспазіцыя. У ёй прадстаўлены

рэпрадукцыі карцін, напісаных вядомымі мастакамі на тэму Айчыннай вайны 1812 года, прадметы абмундзіравання і амуніцыі рускай арміі, зброя, дакументы і іншыя рэліквіі тых векапомных часоў.

У Саюзе пісьменнікаў БССР

НАПЕРАДЗЕ ШМАТ РАБОТЫ

Адбыўся справядліва-выбарчы сход секцыі нарыса і публіцыстыкі Саюза пісьменнікаў БССР. У спрэчках выступілі многія пісьменнікі. У выніку выбараў значна абнавілася кіраўніцтва секцыі. У склад бюро ўвайшлі пісьменнікі Я. Будзінас, А. Казловіч, В. Карамазай, Л. Караічаў, Л. Левановіч, У. Ліпскі, А. Ліс, В. Мыслівец, І. Новікаў, А. Петрашкевіч. Старшынёй секцыі выбраны В. Якавенка.

Карэспандэнт штодзённіка звярнуўся да В. ЯКАВЕНКІ з просьбай падзяліцца ўражаннямі ад сходу і меркаваннямі наконт далейшай работы секцыі.

— Я прыняў эстафету ў кіраўніцтва секцыяй ад В. Карамазая, — сказаў В. Якавенка. — Карамазай таленавіты прэзіят, выдатны публіцыст, і хочацца думаць, што ён і надалей прыме актыўны ўдзел у рабоце секцыі. Нас выбралі ў бюро, вядома, для таго, каб мы арганізавалі работу, каб аб'ядналі публіцыстычныя сілы пісьменнікаў (а магчыма, і не толькі іх) на вырашэнне важных і актуальных задач, якія стаяць сёння перад грамадствам.

На сходзе нямала гаварылася, напрыклад, аб праблемах аховы наваколлага асяроддзя. І невыпадкова, бо чалавечтва ўступіла ў канфлікт з прыродай. У нас, у Беларусі, ён адчуваецца таксама востра.

Мы ўжо сёння павінны рабіць усё магчымае дзеля захавання ў здвальняючым стане прыроднага асяроддзя. Тут для нас неабмежаванае поле дзейнасці і адначасова шмат розных перашкод і бар'ераў. Зрабіць нешта варта секцыя публіцыстаў зможэ, відаць, толькі пры выяўленні і актывізацыі намаганняў усіх пісьменнікаў і ў цэлым грамадскасці нашай рэспублікі.

Нарачанская сустрэча, праведзеная літаратарамі з прадстаўнікамі розных гаспадарчых і навуковых устаноў у кастрычніку гэтага года, — па сутнасці наша падтрымка Байкальскага руху пісьменнікаў. Мы і надалей не пакінем возера Нарач без належнай увагі.

Нарачанская сустрэча абагаціла нас вопытам у вывучэнні праблем экалогіі сумесна з вучонымі, спецыялістамі рознага профілю, мясцовымі людзьмі, і мы ставім задачу ў бліжэйшы час разгледзець падобным чынам праблему Прыпяці, Заходняй Дзвіны, Нёмана (апошняга — разам з літоўскімі літаратарамі), возера Чорнага, якое ўжо стаіць перад пагрозай знікнення, Салігорскага шахтнага раёна, Налібоцкай пушчы, а таксама праблему хімізацыі і забруджвання прадуктаў сельскай гаспадаркі.

Бюро секцыі нарыса і публіцыстыкі СП мяркуе стварыць па кожным з гэтых напрамкаў

дзейнасці сваю аператыўную групу з зацікаўленых літаратараў, вучоных і, магчыма, прадстаўнікоў іншых творчых саюзаў, таксама зацікаўленых, каб дыхаць чыстым паветрам, піць параўнальна чыстую ваду і ўжываць прадукты без радыяцыйных дабавак, без нітратуў, пестыцыдаў, гербіцыдаў, без іншых ядавітых і атрутных рэчываў. Спадзяёмся, што на дапамогу нам прыйдуць усе, у чыёй душы крычыць, а калі не крычыць, то да пары, да часу дрэмле грамадзянін, баец, публіцыст.

Ад імя бюро секцыі звяртаюся да пісьменнікаў з просьбай заявіць аб сваім намеры прыняць удзел у рабоце той або іншай праблемнай групы (камісіі) і прапанаваць свае тэмы для далейшага шырокага грамадскага абмеркавання і вырашэння.

Прашы ўсёй сваёй важнасці і надзённасці экалогія, аднак, не стане адзіным напрамкам у рабоце секцыі. У нашы планы, напэўна, упішацца і яшчэ некалькі выязных пасяджэнняў публіцыстаў, прычым, адно з іх — па вывучэнні і раскрыцці вопыту перабудовы ў ідэалагічнай рабоце. Мне, напрыклад, вядомы добрыя прыклады такой перабудовы, развіцця дэмакратыі і аднаўлення памяці народа ў некаторых палескіх раёнах.

Думаю, немалую цікавасць пісьменнікаў выкліча таксама

паездка ў Столінскі раён, дзе надзвычай плённа развіваюцца народныя традыцыі ў сельскай індывідуальнай забудове. Гэты свой выезд мы заплануем, відавочна, на пачатак лета разам з Саюзам архітэктараў БССР.

А пачнем работу з абмеркавання кардынальнай праблемы, якая моцна хвалюе ўсіх публіцыстаў і называецца так: «Перабудова, галоснасць, друк: вопыт і перспектывы». Гэта будзе сумеснае пасяджэнне нашай секцыі СП і секцыі нарыса Саюза журналістаў БССР з удзелам рэдактараў і іншых адказных работнікаў Белдзяржтэлеграфіі, рэспубліканскіх і абласных газет, а таксама часопісаў. Адбудзецца яно хутчэй за ўсё ў першыя тыдні новага года. Нам належыць як след да яго падрыхтавацца.

Яшчэ пра адну прынцыпова новую задачу, якую возьме на сябе бюро секцыі нарыса і публіцыстыкі: эфектыўнасць нашай дзейнасці, рэзананс. Да апошняга часу так было: пісьменнік-публіцыст папісвае, чытач пачытае і ніхто не цікавіўся, які след гэта пакідае. Цяпер мы будзем сачыць за рэагаваннямі на самыя вострыя і праблемныя выступленні ў друку і, калі спатрэбіцца, дамагацца іх, уздымаючы тым самым эфектыўнасць і прэстыж пісьменніцкага слова. Адначасова праявім клопат і пра новыя зборнікі пісьменніцкай публіцыстыкі.

У заключэнне скажу некалькі слоў пра адну недарэчнасць, якая доволі часта псуе настрой публіцыстам. Як вядома, лепшыя дзеянні ў нацыянальнай літаратуры адзначаюцца дзяржаўнымі і іншымі прэмія-

мі. На Дзяржаўную прэмію вылучаюцца творы прэзіякаў, паэтаў, драматургаў, дзіцячых пісьменнікаў... толькі не пісьменнік-публіцыстаў. Чаму? У палажэннях аб прэміях, што складзеныя шмат гадоў назад, няма куды прытасаваць мастацкі нарыс і публіцыстыку. Ёсць, праўда, прэмія ў галіне журналістыкі і яе, як правіла, прысуджаюць журналістам-газетчыкам. Калі гэта правільна, то публіцысты павінны мець сваю прэмію. Дарэчы, такая прэмія прысуджаецца ў краіне: Заахвочванне, узнагароджанне пісьменнікаў-публіцыстаў будзе спрыяць далейшаму развіццю грамадзянскай актывінасці беларускай літаратуры, яе баявостасці, — зазначыў В. Якавенка.

Адбыўся сход секцыі прозы, на якім была заслухана і абмеркавана справядліва старшыня бюро секцыі В. Адамчыка. Ён адзначыў, што рэспубліканскія перыядычныя выданні не надаюць належнай увагі вяртанню чытачам нашай спадчыны. Многа ў нас твораў, якія ў свой час былі па розных прычынах ненадрукаваныя, да прыкладу — раманы А. Наўроцкага. Прамоўца звярнуў увагу на тое, што адным з недахопаў работы бюро секцыі была адсутнасць належных творчых кантактаў з прадстаўнікамі іншых творчых саюзаў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел Я. Брыль, А. Карпюк, В. Гілевіч, Г. Далідовіч, В. Мыслівец, У. Рубанаў.

Сакратар праўлення СП БССР А. Жук у сваім выступленні адзначыў, што бюро секцыі працавала актыўна, і ў гэ-

ДАСЛЕДУЮЦА ЎЗАЕМАСУВЯЗІ

У Сумскім педагагічным інстытуце імя А. С. Макаранкі стала добрай традыцыяй прывядзенне навуковых канферэнцый па пытаннях украінска-беларускіх літаратурных і фальклорных сувязей. На чарговай з іх, прысвечанай 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, былі залучаны даклады прафесара Сумскага педінстытута П. Ахрыменкі «Развіццё украінска-беларускіх літаратурных узаемасувязей пад зоркай Вялікага Кастрычніка», дацэнта Гомельскага ўніверсітэта А. Рубана «Значэнне украінска-беларускіх літаратурных сувязей першых дзесяцігоддзяў Савецкай улады», прафесара Запарожскага ўніверсітэта В. Чабаненкі «Алесь Ганчар і Беларусь», дацэнта Брэсцкага педінстытута Ц. Ліякумовіча «Андрэй Малышка і беларуская паэзія», старшага навуковага супрацоўніка Інстытута грамадскіх навук АН УССР Л. Бондар «Уладзімір Караткевіч пра Леся Украінку» і іншых.

Пра значэнне культурна-літаратурных сувязей ва ўзбагачэнні украінскай і беларускай моў гаварылася ў докладах «Беларуска-украінскай моўнай ўзаемасувязі ў сферы лінгвістычнай і літаратурнаўчай тэрміналогіі і іх роля ў развіцці культурнага яднання братніх народаў» прафесара Гомельскага ўніверсітэта У. Анічэнкі і «Роля украінска-беларускіх культурна-літаратурных узаемаадносін ва ўзбагачэнні украінскай мовы» старшага выкладчыка Сумскага педінстытута М. Назарка.

В. ПЯТРЫЧЫЦ.

г. Сумы.

тым немалая заслуга яго старшын.

На сходзе былі вылучаны творы на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа і літаратурнай прэміі імя І. Мележа.

Адбыліся выбары новага бюро секцыі прозы. Старшынёй бюро зноў абраны В. Адамчык.

Справаздачна-выбарчы сход секцыі паэзіі адкрыў сакратар праўлення СП БССР В. Зубанак. Старшыня бюро секцыі Р. Бардулін у сваёй справаздачы прызнаў, што бюро секцыі працавала не на поўную моц і многое з запланаванага ў выніку розных аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын не было рэалізавана.

У Някляеў адзначыў, што працу бюро можна палепшыць у тым выпадку, калі перайсці да вырашэння больш канкрэтных, практычных пытанняў.

В. Дашкевіч падкрэсліў, што бюро павінна даваць сур'езную і прычыповую ацэнку мерапрыемствам грамадска-палітычнага характару.

В. Вітка гаварыў пра неабходнасць новых форм прапаганды беларускай літаратуры: правядзенне творчых вечароў на радзіме пісьменнікаў, у працоўных і студэнцкіх калектывах.

У абмеркаванні справаздачнага даклада прынялі ўдзел таксама В. Аколава, Т. Бондар, В. Коўтун, Я. Крупенька, У. Паўлаў, Р. Тармола, Л. Філімонава, К. Цвірка.

Былі праведзены выбары новага бюро секцыі паэзіі. Старшынёй бюро абраны У. Някляеў.

Наш кар.

«А ТО ДА ЧАГО ДАХОДЗІЦЬ...»

Добры дзень, паважаная рэдакцыя!

Жыву я ў вёсцы, мне 66 гадоў, маю толькі чатыры класы адукацыі, якія набыла яшчэ за Польшчай. Выхавала чатырох дзяцей, разам з імі навучылася чытаць па-беларуску (школа ў нас у вёсцы — васьмігодка). І я, і дзеці мае вельмі любім чытаць, а вось унучкі ўжо не так, бо, лічу, тэлевізар зрабіў сваю блугую справу. Звычайна, як прыедуць мае дзеці да мяне ў адведкі, дык заўсёды прывязуць розныя кнігі, часопісы, газет. Менавіта так трапіў да мяне і нумар вашай газеты «Літаратура і мастацтва». Ён не толькі мне, а ўсім маім аднавяскоўцам і знаёмым з суседніх вёсак спадабаўся. Асабліва артыкул «Затапленне», дзе вы пішце пра нашу зямельку, турбуецеся за яе лёс.

І вось гэты нумар як пайшоў гуляць з рук у рукі, дык да мяне назад і не вярнуўся. Вырашыла набыць яго, але тут і наткнулася на праблему, якую, прабачце за шчырасць, ваша міністэрства, самі вы там у Мінску нарадзілі. Чаму міністэрства? Ну дык раскажу.

Было гэта яшчэ вясной. Ну, думаю, як прыедзе ўнучак на канікулы, дык і выпраўлю ў раён, каб пашукаў газету ў нашых Міёрах. Але каб не паказацца дзіўнай, свайму ўнуч-

ку Змітрачку я наказала, каб яшчэ і куранят купіў мне. І што ж? Змітрок мне куранятак прывёз, а газету — не. Кажы, што пра такую газету ў кіёску не чулі і ў продажу яе ніколі не было. Я звярнулася ў бібліятэку (дакладней, дачку папрасіла, бо цяжкавата мне хадзіць), але і там «Літаратуру і мастацтва» не выпісваюць, пацікавілася ў школе — і тут пра яе існаванне не ведаюць, ніхто асабістай падліскі не мае, у клубе газеты таксама няма.

Сяджу і думаю: а як жа гэта без такой газеты абыходзяцца нашы работнікі культуры, бібліятэкары, выкладчыкі літаратуры і малявання? Застаецца толькі здзіўляцца, як гэта Міністэрству культуры ўдалося так засакрэціць сваё выданне? Я лічу, што гэта вельмі нядобра. Прадумала нават, як напавіць гэты хіб. Трэба ўзяць за ўзор выданні па сельскай гаспадарцы, якія мусяць выпісваць кожная кантора, праўленне калгаса, дырэкцыя саўгаса, бібліятэка, клуб, райком, рэдакцыя раённай газеты, школа і г. д.

Ну, а чаму раптам хаваюць ваша выданне? Ці ж дрэннае яно? Выпісалі б «ЛіМ» бібліятэкі, клубы, там, глядзіш, і на ферму ў чырвоны куток прынеслі б газету. З'явіліся б і сярод вяскоўцаў ахвотнікі падпісацца на яе. А калі б тыя

ж настаўнікі ведалі, колькі там цікавага і каштоўнага для іх, дык, я ўпэўнена, адразу падпісаліся б, і вучням сваім параілі б. А то да чаго ж даходзіць. Сёлета прыязджалі да нас на ўборку ўраджаю студэнты з інстытута культуры і да мяне завіталі — то яблыкамі пачаставалі, то абгарэцц. Дык і яны не ведалі пра існаванне вашай газеты, а студэнты, як высветлілася, з усіх куткоў Беларусі вучацца ў тым інстытуце. А вось гэта, паўна, ужо і нікому гаварыць нельга, а вам скажу: і выкладчыкі ўяўлення не маюць, аб чым у вашай газеце пішуць. Прашу асабліва ім пра гэта не наракаць, яны ж такія інтэлігентныя, што крыўдзіць не хочацца. А раптам яны самі здагадаюцца, што ім чытаць вашу газету проста неабходна, каб не трапляць у смешнае становішча? Хоць бы перад калгаснікамі...

Наогул, у нашай мясцовасці (ды і ў суседзях таксама) людзі маюць вялікую патрэбу чытаць, а ў вёсках жа часам не знойдзеш і іншых газет. Праўда, на нашай пошце можна набыць «Звязду», але купіць яе змога толькі... адзін чалавек. Ну а калі прыязджаюць да нас шэфы (у дні ўборкі людзей з горада ў нас бывае шмат), дык пакутуюць без газет. Мы ўжо звыкліся з тым, што друкаванае слова на вёсцы днём з агнём не знойдзеш, а гараджанам гэта дзіка... Мы ўжо не патрабуем ад работнікаў культуры карцінных галерэй, лекцый на музычную тэму, хоць не адмовіліся б ад гэтай увагі, тым больш, што ў вёсках памяшканняў для такіх мерапрыемстваў хапае. Паверце мне на слова, бо не да тва-

ру мне вас падманваць. Але паважаныя таварышы кіраўнікі нават не ўяўляюць, у якое анекдатычнае становішча ставяць лозунг «Культура — вёсцы», бо ў тую вёску пакуль не даносяць нават сваю газету. Праўда, адзіны экзэмпляр «ЛіМа» ў Міёрах нядаўна з'явіўся (хоць адна застаўка вясны яшчэ не робіць, але сведчыць усё ж пра вясну)...

Вы самі ведаеце, хто ў вёсцы сёння застаўся: большасць жыхароў, якія закончылі сямігодкі, васьмігодкі на беларускай мове, ды пенсіянеры, такія, як я. А выданні да нас ідуць амаль усе на рускай або як мы гаворым — на гарадской мове. Вось і чытаем мы ад радка да радка нашу «раёнку», а некаторыя выходзяць са становішча, выпісваючы выданні на польскай мове. Але я лічу, што гэта не выйсце. У заключэнне скажу: пакуль усе нашы міністэрствы на поўным сур'ёзе не падумаюць пра вёску, пра духоўнае жыццё яе моладзі (я не кажу пра тое, што нават нам, пенсіянерам, сумна), дык не будзе гаманіць нашы сады і яслі дзіцячымі галасамі...

Паўна, я зрабіла памылку, што напісала ліст менавіта вам. Вось да мяне прыйшла Магда Фамічоўна Якубоўская, суседка маё, і кажа, маўляў, ці можна пісаць таму, каго крытыкуеш, бо толькі не будзе: дэмакратыя — дэмакратыя, але ж так не бывае, каб самі пра сябе дрэннае пісалі. Але я не стала перапісваць у «Звязду».

ШУПІЛА

Глафіра Дзмітрыеўна,
калгасніца.

в. Паташня
Міёрскага раёна.

А ЧАС—НЕЗВАРОТНЫ

Цімкавіцкі народны тэатр спыніў сваё існаванне. Той самы цімкавіцкі тэатр — старэйшы ў рэспубліцы драматычны калектыў, з багатай творчай гісторыяй, якая бярэ пачатак у 1918 годзе. Пра пастаноўкі гэтага самадзейнага калектыву напісана шмат артыкулаў. Многія з іх друкаваліся і на старонках «ЛіМа». Пра цімкавіцкі тэатр і яго былога кіраўніка — заслужаную настаўніцу БССР Зінаіду Іосіфаўну Раманенку — можна прачытаць у «Гісторыі беларускага тэатра» і «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі». На сцэне тэатра выступалі К. Чорны, чытаў свае гумарэскі і фельетоны, паказвала спектаклі вандруюня трупы У. Галубка. Старапанна, па крупінках збіралі і зберагла надзвычай багаты

матэрыял для музея З. Раманенкі.

І вось тэатра няма. Атрымалася так, як часам здараецца і ў жыцці чалавека. Працаваў чалавек — усім ён быў патрэбен, а заняўся, абнямог — і забыліся на яго існаванне, нікому і справы няма да яго здароўя. Дзе тыя адказныя асобы, што некалі прыязджалі ў Цімкавічы?!

Праўда, два гады назад прыслалі былі ў тэатр новага кіраўніка. Ён спраўна атрымліваў грошы, але... Тэатральная зала, як казаў стары цімкавец суседу, дужа прыгожая і маўчыць, як лялька.

Няма і музея. Матэрыялы яго ўсё яшчэ чакаюць сваёй пары ва ўтульнай і ціхай хаце Зінаіды Іосіфаўны. Доўга чакае. Прапанавала Зінаіда Іосіфаўна раз-

мясціць музей на месцы вестыбуля ў старой трохпакёвай школе. Але замест пакоя для музея там адгарадзілі клас, куды па частках уцягнулі і сабралі грузавы аўтамабіль. Безумоўна, у міжшкольным вытворчым камбінаце будучым вадзіцелям трэба грунтоўна авалодваць тэхнікай, але на першым паверсе школы імя К. Чорнага, ля бюста пісьменніка, рабіць вучэбны клас па аўтасправе — недарэчна, а то і проста амаральна. Добра, што хоць нядаўна чорнаўскі бюст усё ж перанеслі ў новую прыбудову.

Праблём сцягну абыякавасці ў раёне, пераканана скептыкаў у неабходнасці стварэння музея ў сямідзесяцігадовай З. Раманенка не хапае сіл. Многія ўвогуле скрозь пальцы глядзяць на музейную справу ў Цімкавічах. Даўно не адчыніліся шырока дзверы народнага музея К. Чорнага. Яго наведваюць, як часам паведамляе райгазета, розныя дэлегацыі, удзельнікі семінараў, нарад. А школьнікі, мясцовыя жыхары

ўвогуле забыліся, калі былі тут, чулі словы экскурсавода. Зезяджваюць людзі ў Цімкавічы з іншых рэспублік, пытаюцца пра распрадак работы музея, а цімкаўцы ў адказ паціскаюць плячэмі. Як трапіць у цагляны дамок сярод каштану, цікавацца ўсе, хто бывае на радзіме класіка беларускай літаратуры. Музей 17-га Чырванасцяжнага Цімкавіцкага пагранічнага атрада таксама рэдка хто наведвае. Няўжо нельга хоць раз у тыдзень ці месяц расчынаць дзверы музеяў для аднавяскоўцаў, жыхароў раёна, рэспублікі? Разуменне засмучэнне Зінаіды Іосіфаўны: усё ж рабілася ў імя людзей і дзеля іх.

Дык мо і новы музей стварыць не варта? Усё роўна будзе бяздзейнічаць. Баюся, калі так разважаць, дык можа быць позна, бо час зваротнага адліку не мае...

А. БЕЛЬСКИ,
аспірант БДУ імя У. І. Леніна,
былы выпускнік
Цімкавіцкай школы.

Пра каляндар, паштоўку і Новы год

У свой час газета «Літаратура і мастацтва» друкавала ліст мінскага ўрача С. Чарняўскай, у якім гаварылася аб адсутнасці адрыўных насценных беларускіх календароў. Прайшоў амаль год, і вось зноў у рэдакцыйнай пошце з'явіліся лісты, якія канстатуюць, што праблема так і не зрушылася з месца.

Чытач У. Голубеў з Мінска, у прыватнасці, піша: «Вельмі хацелася б, каб тое, аб чым гаварылася на старонках «ЛіМа», не засталася толькі словам, а мела нейкі канкрэтны вынік. Хачу спыніцца вось на якім пытанні — на пытанні аб нашых беларускіх календарках. Тых самых, адрыўных, якіх няма.

шы, байкі, маленькія даведкі пра гістарычныя падзеі і г. д. Ведаю, што адрыўныя календары выходзяць і ў Вільнюсе — на літоўскай мове.

Чаму ж мы не можам зрабіць такі свой, беларускі календар? Гэта ж маленькая энцыклапедыя — на цэлы год!

З лістом Голубева мы звярнуліся да загадчыка рэдакцыі календароў і рэкламы выдавецтва «Полымя» Л. Міхасёнка. Ён нам паведаміў, якія календары падрыхтавала выдавецтва на новы, 1988 год. Усе яны прымеркаваны да пэўных падзей і дат, багата ілюстраваны. У прыватнасці, як зазначыў Л. Міхасёнка, жыхары і госці рэспублікі змогуць набыць табелі-календары «У дружбе з навукай», «Мінск. 3 ліпеня 1944 года» — календар, прысвечаны 45-годдзю вызвалення БССР ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў; «Мір — супрацоўніцтва — дружба» — аб рознабаковых сувязях БССР з замежнымі краінамі.

Выдавецтва «Полымя» пад-

рыхтавала і настольныя пераідныя календары-хроніку, у якіх пададзены змяняльныя даты з жыцця краіны і народа, расказана пра вядомых дзеячаў навукі, культуры і мастацтва.

Гістарычнай даце — 70-годдзю БССР і КПБ — прысвечаны і насценныя фотакалендары «У брацім саюзе, у дружнай сям'і» і «Помнікі працоўнай славы» (каляндар адлюстроўвае працоўныя подзвігі беларускага народа, уасобленыя ў помніках).

У рэдакцыі календароў і рэкламы паведамлілі і пра іншыя выданні, якія пабачаць свет у 1988 годзе. Гэта і плакаты-календары, і кішэнныя календарыкі. Усе названыя выданні — на беларускай мове.

Гэта, вядома, добра. Але на пытанне, ці з'явіцца нарэшце адрыўныя насценныя календары, якіх так чакаюць чытачы «ЛіМа», наш карэспандэнт адказаў так і не атрымаў. Хоць, сказаў Л. Міхасёнка, ён таксама лічыць, што такі беларускі насценны адрыўны календар павінен быць.

мове з тым разлікам, каб іх можна было пасылаць у адкрытым выглядзе па пошце. На яго думку, серыі паштовак маглі б мець умоўныя назвы: «Адроджаная спадчына» (помнікі архітэктуры, адноўленыя беларускімі рэстаўратарамі), «Вядомыя беларускія пісьменнікі», «Беларуская нафля» і інш.

Як засведчыла рэдакцыйная пошта, нашы чытачы пачалі рыхтавацца да Новага года. Але, як, высветлілася, і тут — не без праблем. Заслужаны работнік культуры А. Беланоз з Гродзеншчыны піша: «У кіёсках ужо многа навагодніх паштовак, але ніводнай беларускай. Яшчэ ў г. Гродна часам можна знайсці вішэвалюную навагоднюю паштоўку на беларускай мове, а вось у раённых цэнтрах, у вясковых аддзяленнях сувязі беларускамоўную паштоўку, як нажучь, днём з агнём не знойдзеш».

А ці толькі на Гродзеншчыне такая праблема? Студэнты Беларускага політэхнічнага інстытута М. Бойна, А. Нарушэвіч, Б. Залуці і чытач з Мінска М. Пырх паведалі нам, што на Мінскім галоўпаштамце, дзе заўсёды найвялішшы выбар паштовак (у продажы ёсць 47 відаў навагодніх паштовак), няма ніводнай... беларускай. Аўтары задаюць пытанне: калі ж, нарэшце, можна будзе павіншаваць такой паштоўкай сваіх сяброў?

І праўда, калі?
АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ «ЛІМА».

Эдзі АГНЯЦВЕТ

На берагах Нявы

Белая ноч

Не спяць сады,
дарогі і палацы,
І музыка святла гучыць усё смялей.
І можна ашалець ад наступу акацый,
Ад бэзу белага ў цяністасці алей.
Белая ноч!

Масты на трапяткой гавораць мове
І рукі беляя над белаю зямлёй.
Такія ночы толькі для любові —
Не для блакады страшнай, божа мой!

Шуміць праспект вясёлы, Неўскі вечны.
А між вітрын, на левай старане —
Застаўся надпіс, як праклён вайне:
— Тут артабстрэл найболей небяспечны!
(О белая ноч!)

Ён з чорных дзён дайшоў да гэтай ночы,
Як боль і крык.
Ён помніць цемру зла!

Ён — з ярасці сімфоніі прарочай,
Што ЛЕНІНГРАДЦАМ створана была.

І мне пачуўся ў невыноснай скрусе
Галодны плач дзяцей над снежнаю імгой.

...Шуміць праспект!
І свеціць дабрыйней
Усёй Зямлі
і нашай Беларусі
Белая ноч.

З Петраградскай стараны

Бывае:
спадарожнік выпадковы
Расказвае пра лёс уласны вам...
Імчыцца электрычка ў Камарова —
Насустрач лесу, хмаркам і вятрам.

— І колькі ёсць бярозак самых розных! —
Прамовіў, нібы сам сабе, сусед.
На твары — часу рэзкія барозны,
Над скронямі — агню ліловы след.

— Да сына еду. Запрашаў на дачу.
А я, прызнацца, не прыхільнік дач.
Мне б толькі човен,
вудачку на ўдачу
І чаек перасмех і пераплач!

Яшчэ пад сэрцам — ад вайны асколак,
Калі ў кранштацкіх паміраў ільдах.
Ды не памёр! —
Чуць-чуць смяшлівы голас,
А сінь вачэй — зусім не па гадах.

І раптам, як аб самым заповітным.
— Я родам з Петраградскай стараны.
Ох, помню ноч!
Мы беглі, пад сакрэтам,
Услед за бацькам,
хлопчыкі-сыны.

І там, каля Фінляндскага вакзала:
— Прыехаў ЛЕНІН! —
Плошча святкавала.

І верыў я
у сем сваіх гадоў —
Ён на мяне глядзіць і на братоў!

Свяціўся твар адкрыты, шчыры, чысты!
Хаця далёка недзе я стаяў,

А думаў, што са мною асабіста,
Нібы з дарослым,
Ленін размаўляў.

Жыву дагэтуль той, даіцячай верай...
І зычу добрым людзям на зямлі,
Каб самыя найлепшыя намеры
Не перайшлі ў чыноўныя паперы, —
Зярнятамі жывымі прараслі!

Крокі Янкі Купалы

Летні сад. Прыціхлі статуі
Старажытных мастакоў.
І зямное, і крылатае
Хараства глядзіць з вакоў.

Параўнаць з якімі лексамі
Сілу гэтых цудаў-дзіў?
Пэўна, тут Купала некзлі
Смуткаваў, маўчаў, хадзіў.

«Ноч» убачыў таямнічую,
Можа, згадваў ноч крынічную!
«Купалінка, купалінка,
Цёмная ночка!
Цёмная ночка,
А дзе ж твая дачка?..»

Дарагая, Пецярбургская,
Непаўторная пара:
Поруч — моладзь беларуская,
Першы подых «Гусляра».

Сходкі палкія сяброўскія!
Як праменні праз туман,
Гоні сніліся бацькоўскія,
Нараджаўся тут «Курган».

І было да болю мілае:
Медны Коннік над Нявой,
Хлопцы шчырыя з Пуцілава,
Рух гісторыі жывой.

«Медны Коннік!»
Стала прагаю,
Стала марай з тых гадоў:
Перадаць па-свойму магію,
Сутнасць пушкінскіх радкоў.

...Летні сад.
Здаецца, статуі
Размаўляюць між сабой...
Нечакана вее мятаю
І ўздыхае зверабой.

Аўрора

Не для парадаў і забаў
Усходзіў Крэйсер-Чалавек.
З дваццатым векам пачынаў
Ён свой вялікі, доўгі век.

Не ведаў ён пра лёс і код
Яму накіраваны,
Што роўна праз семнаццаць год
Пачне агнём гармат-грымот
Жаданы Дзень, чаканы.

І ты ж наша першая зара,
Ты — себят новых зорак.
Малыя знаюць з буквары —
«А» — перш за ўсё — «Аўрора».

І ты ахоўваеш жыццём
Кастрычніцкае неба.
І ёсць Нява — твой горды дом,
Любоў твая і глеба.

Маладыя леныградцы

А блізка ад Казанскага сабора,
На вуліцы малююць мастакі.
Усплёск размоў.
Нервовы гул матораў...
Адзін пачаў з дзвячоае рукі:

З прадаўгаватых пальцаў летуценных,
Народжаных для шчасця аднаго.
Вось-вось яны прыўзнімуцца над пенай,
Купаючы маленькага свайго.

Мастак маўчыць.
Яршысты, трохкі хмуры,
Працягвае з рукі да сэрца ніць.
У вочы выпадковае «натуры»
Нібыта і глядзіць, і не глядзіць.

І тут, штрышком няўдалым засмучоны,
Сказаў аб стратах на пачатку дня.
! ўбачыў позірк будучай Мадонны,
Дзе ўсмешка, сум,
здзіўленне, чысціня.

І ўжо не трэба аніякіх рацый,
Бо іскра іскру яркую знайшла!

Мае вы, маладыя леныградцы,
Натхнення вам, адвагі і святла!

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Дні літаратуры на Гродзеншчыне

На Гродзеншчыне прайшлі Дні літаратуры пад дэвізам «Дружба народаў — дружба літаратур». У іх прынялі ўдзел Аляксей Карпюк, Вольга Іпатава, Аляксандр Капусцін, Віктар Шымук, Пятро Сушко, Геннадзь Дзмітрыеў, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Бутрамеў, а таксама прэзійскі Віль Рудзін з Кемерова і паэт Гінтарас Патацкас з Каўнаса.

Дні пачаліся на Навагрудчыне — на радзіме вялікага польскага паэта Адама Міцкевіча. Літаратары вітала сакратар Навагрудскага райкома партыі Г. Ц. Жарый. Удзельнікі Дзён выступілі ў калгасах «Камунар» і імя Кутузава, у Навагрудскіх сельсагаспадарчым і гандлёва-эканамічным тэхнікумах, у Любчанскім сельскім Доме культуры.

Дырэктар Дома-м у з е я А. Міцкевіча Л. Усенка пазнаёміла ўдзельнікаў Дзён літаратуры з новымі экспанатамі, расказала пра тое, як ушаноўваецца памяць вялікага песняра.

Затым пісьменнікі накіраваліся ў Лідскі раён. Там, раздзяліўшыся на групы, выступілі ў Доме культуры шклявазда «Нёман», перад вучнямі дзвюх бярозаўскіх школ, рабочымі Лідскага заводу электравырабаў, навучцамі мясцовага педагагічнага вучылішча.

Цэпльы літаратурныя сустрэчы адбыліся таксама з чытачамі ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце, у музычна-педагагічным вучылішчы.

Закончыліся Дні вялікім літаратурным вечарам у Палацы культуры тэкс т ы л ь ш ч ы к а ў г. Гродна.

В. ПЯТРЭНКА.

ЧЫТАЧ ПРАЦЯГВАЕ РАЗМОВУ

Дзе ты, прыгажуня Піна?

Па даўняй завяздэнцы купіў у кіёску чарговы нумар «Літаратуры і мастацтва», разгарнуў і ўбачыў артыкул «Неспакойная плынь Прыпяці», які мяне ўсхваляваў літаральна з першых абзацаў.

Соль на застарэлы, балючы паран душы — інакш і не магу назваць мае ўражанні ад гэтай публікацыі.

Вёсачка мая, Хамічава, што ў Іванаўскім раёне Брэсцкай вобласці, стаіць лічы што на самым беразе прыгажуні Піны. Ды вось якая бяда — пра рэчку гэтую трэба гаварыць ужо ў мінулым часе. Няма, лічы, цяпер рэчкі Піны. З яе празрыстай імклівай вадой на перамялах, дзе вясёлымі чародкамі плёскаліся сотні срабрыстых шчупакі, а ў берагавых норах чакалі прыцемак, каб выйсці на паляванне, вусатыя веліканы-ракі, драпежныя чорныя ментузы. За гадзіну мы, выскоўваю хлапчукі, звычайным плеценым кошыкам маглі «натаптаць» рыбы на вачэру для ўсёй сям'і. Тоўстыя вербы хілілі свае доўгія зялёныя галіны-косы, паласкалі ў прахалодзе віроў босыя ногі-карані. На вярсту-дзе па поймае разбягалася шматквецца заліўных лугоў.

Прыгажосць, адным словам. Амаль не кранула яе і першая меліярацыя. Канава правялі да рэчышча, і навакольная раўнавага практычна не парушылася.

Страшнае пачалося пасля, калі меліяратары вырашылі

спраміць частку рэчышча. Здаецца, зусім невялікую частку. Кіламетр, не болей. Выкапалі стралу-канаву і... рэчка пачала паміраць. Вада, якая раней прамывала рэчышча, давала жыццё Піне, пайшла наўспрам, да Дняпра-Буга.

— Ды мо выйгралі ад гэтага гаспадарнікі? — спытае каторы.

Нічога не выйгралі. Землі мясцовага калгаса не павялічыліся ні на гектар.

Упартай і жывучай аказалася рэчка. Ніяк не жадала здавацца, гінуць. На нейкі час ёй гэта ўдавалася. Разрасталася па берагах вербалозы. Паміж Хамічавам і Перарубам пасяліліся нават бабры.

«Жыць нашай Піне» — спадзяваліся палешукі.

Ды не!
Вось як гэта здарылася. Будавалі асфальтавую дарогу Іванава — Любышоў. Спачатку вырашылі тры масты ўзвесці праз Дняпроўска-Бугскі канал, Піну і магістральную меліярацыйную канаву. У адным комплексе, з агульным насыпам. Гэта потым нехта з высокага начальства даў загад будаваць толькі два масты. Піну ж проста перасыпалі.

«Драматызуе аўтар, — магчыма, з прыкрасцю скажуць кіраўнікі праекта абвалавання і меліярацыі поймы Прыпяці. — Пры чым тут Піна?»

Піна — прыток Прыпяці, нават буйны прыток быў некалі. Немалая частка воднай сістэмы нашага Палесся.

Ці, можа, Піна адзіная, з якой мы, людзі, так наздэкаваліся? Можа, усё, што здарылася з ёй — выключэнне з правіла? Каб жа так... Колькі легенд складзена, кніг напісана пра палескую рачулку Лянь. Тую самую «раку лясную». Што ад яе засталася? Канава. Праўда, грамадскасці ўдалося адстаяць ад націску меліяратараў мясціны гняздоўя вялікай калоніі чапляў у вусці ракі. Але калі, як піша аўтар артыкула, справа дойдзе да практычнага абвалавання поймы Прыпяці, заказнік гэты загіне. Можа загінуць вядомая цяпер ва ўсёй Еўропе калонія рэдкіх птушак.

А куды падзелася рэчка з мілагучнай назвай Бобрык? Старажылы памятаюць яе своеасабліваю прыгажосць. Цяпер тут таксама канава. Сіратлівая шылдачка ля шашы нагадвае, што некалі тут струменілася чыстая, жывая вада Палесся.

Працягваць?

Смерць у выглядзе недалянабачнай меліярацыі з усіх бакоў падкрадаецца да Ясельды, да Убарці, іншых нашых рэк і рэчак.

Зараз шмат пішуць і гавораць аб зберажэнні прыроды. Але, нягледзячы на гэта, час ад часу ўзнікаюць праекты, якія, па сутнасці, з'яўляюцца здэкаем з прыроды. Я лічу такім праектам і праект абвалавання Прыпяці. Нядаўна на канферэнцыі Брэсцкай абласной арганізацыі таварыства аховы прыроды гаварылі аб ім з вялікай трывогаю. Спадзяваўся, прыслушаюцца да гэтых галасоў адпаведныя органы. Куды там! Што для іх думка грамадскай арганізацыі?

А тут артыкул у «Ліме». На мой погляд, размову аб Прыпяці трэба працягваць. Смела і рашуча. Я ж ведаю, што не жадаюць друкаваць аналагічныя матэрыялы ў іншых выданнях. Дакладна ведаю, як «марынавалі» такія матэрыялы ў некаторых рэдакцыях нашых беларускіх часопісаў. Да гэтай

пары іх у друку я так і не ўбачыў.

В. Пашкевіч яшчэ раз адкрыў вочы грамадскасці на праблему Прыпяці. З артыкула відаць — не раўнадушны ён чалавек.

Цалкам падтрымліваю пазіцыю аўтара артыкула. І хацеў бы дадаць: пакуль не позна, трэба спыніць ажыццяўленне праекта. Як гэта адбылося з праектам будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС, які таксама нагаражаў экалагічнай раўнавазе поўначы рэспублікі. Савет Міністраў СССР спыніў гэта будаўніцтва.

Можа, як прапануе Пашкевіч, прыняць альтэрнатыўныя варыянты, каб замест суцэльнага абвалавання выканаць лакальную супрацьвадкавую ахову населеных пунктаў і сельсагаспадарчых угоддзяў.

Хочацца яшчэ раз нагадаць думку мудрага чалавека, абаронцы прыроды, Героя Сацыялістычнай Працы, вядомага рускага пісьменніка Валянціна Распуціна, якую ён выказаў сёлета ў «Правде»: нашчадкі не даруюць нам Байкала... І Беларускага Палесся. І гаварыць ён гэта аб «перапішым стане рэгіёна. А што стане з тым жа Палессем пасля знішчэння (так-так, іншага слова і не падбярэ) яго сэрца — Прыпяці?»

Прачытаў напісанае і падумаў: а ці не зашмат эмоцый? Але ж нельга пра гэта гаварыць спакойна. Нельга! І так мы доўга маўчалі. І дамаўчаліся...

Ну, вядома ж, я не супраць меліярацыі, якая і перакладаецца з лацінскай, як паліпшэнне зямлі. Я супраць таго, каб яна ператваралася ў рука абьякавых людзей у прыладу здэку з прыроды.

Васіль ЖУШМА,
член Саюза
журналістаў СССР.
г. Іванава.

ДОБРА ВЯДОМА, пакуль пераважна на ўзроўні агульных канстатацый, аб неперародным значэнні духоўнай спадчыны Скарыны. Аднак першае і галоўнае пытанне — гэта перадусім пытанне жыццёўстойлівасці на радзіме перадаўца-асветніка яго высокіх гуманістычных ідэй: нарадальства, асветніцтва, адданасці Радзіме, замілавання родным словам, справядлівасці, дабрны, хараства. Спасціжэнне скарынаўскай спадчыны ў гэтым сэнсе садзейнічала б, на нашу думку, і больш глыбокаму разуменню жыццяздольнасці беларускага народа, наперакор пакрычастым і некалі вельмі драматычным паваротам ягонай гісторыі. І другі бок праблемы: характар пераемнасці паміж старажытнай і новай літаратурамі ва ўмовах нацыянальна-вызваленчага, «адраджэнскага» руху ў дакастрычніцкі час.

Дасюль праблема літаратурнай пераемнасці адносна Скарыны спецыяльна не распрацавалася і, наколькі вядома, як такая, не ставілася. Лічыцца, што фігура перадаўца беларускіх літаратураў, апрача М. Багдановіча, мала каго цікавіла. Заглыбленне ў праблему дазваляе значна пашырыць яе скарыназнаўчы кантэксст. Да асобы і творчасці Скарыны ў XIX ст. звярталіся В. Цытовіч, У. Сыракомля, А. Кіркор, А. Рыпінскі, А. Ельскі, хоць гэта былі пераважна спарадычныя, разрозненыя згадкі. На пачатку XX ст. у нашаніўскую пару можна ўжо гаварыць аб больш-менш сістэматычным звароце новай літаратуры да свайго вялікага папярэдніка. Непасрэдна са Скарынай судносіцца, так ці інакш, творчасць М. Багдановіча, С. Палуяна, Р. Зямкевіча, Л. Гмырана, З. Бядулі, М. Гарэцкага, А. Навіны, Л. Родзевіча і іншых. Нельга не ўлічваць і апасродкаваную, сімвалічна-вобразную «прысутнасць» Францішка-палачаніна ў творах В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Каруся Кіганца, Янкі Купалы, — там, дзе ўспалююцца стараннічныя набыткі, багатыя грамадска-літаратурныя традыцыі беларускага слова, беларускага патрыятызму.

Станоўчую ролю адыграла скарыназнаўчая навука, асабліва манатграфічная праца П. В. Уладзімерава, Варта згадаць пра першыя беларуска-скарывазнаўчыя здабыткі, прадстаўленыя працамі Я. Карскага, М. Доўнар-Запольскага, У. Ігнаціўскага, дзе правілася імкненне асэнсаваць феномен Скарыны як з'яву беларускай гісторыі і культуры і з гэтага пункту гледжання вызначыць яго ролю ў творчым пазычці ўсяго ўсходняга славянства.

Згадаем, да прыкладу, Аляксандра Ельскага, аўтара першага грунтоўнага агляду «Беларуская літаратура і бібліяграфія» (1892), надрукаванага ў польскай ілюстраванай энцыклапедыі. Трынаццаць уборыстых старонак энцыклапедычнага тэксту прысвечана літаратурнай гісторыі народа, аб існаванні, дакладней, аб «адсутнасці» якой не стамляўся пладзіць небыліцы буржуазныя друк.

«Белоруссия, название части России... Название Белоруссии есть географический термин и не имеет особого этнографического значения, как ни особой народности, ни даже особого племени белорусского не существовало» (Настольный энциклопедический словарь. Т. 1. М., 1890, стар. 774). Не адставалі ад маскоўскіх «энцыклапедыстаў» і некаторыя папулярныя затары «энцыклапедычных» ведаў у Варшаве: «Люд гэты мала свядомы, не мае ні літаратуры ў сціслым значэнні гэтага слова, ні інтэлігенцыі, ні гісторыі, ні ўсведамлення свае нацыянальнай адметнасці» (Энциклопедия популярна илюстрована. Т. 1, Warszawa, 1909, s. 200).

Падобныя, амаль стэрэатыпныя выразы ў дакастрычніцкіх афіцыйных выданнях былі далёка не выключэннем. А тут беларускі, хоць і спаланізаваны шляхціц з Замосця даказвае штосьці зусім процілеглае. Дзе, пачаўшы з твораў Скарыны, аглядзіны далёка не беднай творчай спадчыны беларусаў: друкі Мамонічаў, Буднага, Цяпінскага, Мялецкія Смятрыцкага, Стэфана Зізанія, П. Бярэды, Л. Карповіча,

Ф. Еўлашоўскага, летапісы, хронікі... На заканчэнне згадаць беларускія пісьменнікі новага часу: В. Дунін-Марцінкевіч, Янка Лучына, Ф. Багушэвіч: «вельмі здольны беларускі вершнік». Ад Скарыны — да Багушэвіча; перакінуўшы «гістарычны» мост паміж абодвума Францішкамі, Ельскі па сутнасці паставіў пытанне аб несупыннасці шматвяковай гісторыі беларускай літаратуры, яе заканамерным характары. Разуменне гістарычнай логікі развіцця народа, мабыць, і дазволіла буржуазнаму лібералу, якім прынята лічыць Ельскага, выказаць у адрас беларусаў

старычнай неўміручасці народа. У гэтым паэце пераконаваў вопыт шматвяковага нялёгкага змагання беларусаў за сваю нацыянальную «выжывальнасць». Пераконавалі помнікі старадаўняга пісьменства, патрыятычнымі каштоўнасцямі якога аўтар «Дудкі беларускай» дапоўніў і падмацаваў літаратурную амуніцыю новага часу, узбагаціў і падняў вышэй срыжнікі беларускага адраджэнскага руху: «Не панідаце мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі». Хіба ж не новае, адваеднае часу і абставінам працывітанне і творчы працяг скарынаўскага запавету: «іжэ мы милоствивый бог с того языка на свет пустил».

Дэмакратычная, народная зместам і духам творчасць Багушэвіча відавочна пераклікаецца з асветніцкім дэмакратызмам Скарыны, з традыцыйнай

ЛІТАРАТУРА абуджанай памяці і надзеі — такім беларускае слова ўступае ў новае, XX стагоддзе. Яно яшчэ не ведала дакладна свайго шматвяковага жыццёпісу, свайго радавітай генеалогіі. Уздымаць і далей здзірванелыя аблогі забыцця, адшукваць, вяртаць у грамадскі спажытак забытыя ці раскрасдзеныя скарбы духоўныя, адкрываць імяны сьлінных продкаў, фарміраваць тым самым з «стужэйшага» насельніцтва Паўночна-заходняй Украіны Расіі народ Беларусі, свядомы свайго мінулага, свайго будучыні — вось якая вялікая, цяжкая

цягла перыяд. Паколькі праблема спадчыны, як спосабу крытычнага наследавання традыцый, не вычэрпваецца пэўнымі гісторыя-храналагічнымі рамкамі. Праблема гэтая знаходзіцца ў ліку стальных, дынамічных уласцівасцей літаратуры, уплываючы на яе самаразвіццё і самаўдаснальванне, на яе гарманічнасць, ідэяна-маральную і эстэтычную цэласнасць і, зразумела, на яе нацыянальную адметнасць.

У працэсе вяртання да вытокаў, папулярныя асобы, ідэй Францішка Скарыны асабліва плённы ўдзел прыпаў на долю «Нашай Нівы». У адным з нумароў яе за 1909 г. друкуецца праца ўкраінскага культурнага дзеяча Т. Дарашэнкі ў

Францішак СКАРЫНА
і новая беларуская літаратура

ПАХОДНЯ АБУДЖАНАЙ ПАМЯЦІ

Аляксей КАУКО,
кандыдат гістарычных навук.

працоўства проста-такі рэвалюцыйнае: «беларускі народ разірае свой дух у натуральным напрамку... Беларусь дачакаецца яшчэ свайго Шаўчэнкі».

Пэўная духоўная блізкасць да Францішка Скарыны заўважаецца ў творах Дуніна-Марцінкевіча, маючы на ўвазе шчырае чалавечальства, «няробленую народнасць» (У. Кохан) твораў аўтара «Пінскай шляхты», «Вечарніц». Невыпадкова хіба што і Скарынава паняцце «люд» у новай літаратуры абнаўляецца і замацоўваецца шмат у чым дзякуючы Марцінкевічу: «беларускі люд», «просты люд». Не могуць не ўражваць і патрыятычныя разважанні пісьменніка: «Зямля, на каторай мы радзіліся, каторую ўпраўляем свабоднай працай, на каторай пахаронены косцы бацькоў, дзядоў дый працоўў нашых; паветрыя, каторым мы аддыхаем, то завецца айчызна». Праўдзіва і трапіна заўважыў Г. Кісялёў у кнізе «Героі і музы»: «Пасля Скарыны так з беларускім народам ніхто не размаўляў». Наогул уся творчасць Марцінкевіча прасякнута надзіва высокім замілаваннем да роднай Беларусі ці Літвы (бо і пад такім этнічным выступае родны край у паасобных творах пісьменніка), да роднай прыроды, нацыянальнай культуры.

Вінцук Дунін-Марцінкевіч бліскуча давеў, на якую мастацкую і этычную вышыню здольны ўзняцца паэт, адораны «вялікаю ласкаю», высокім, Скарынавай пробы паучэннем адданасці роднаму краю. З поўным правам можна і трэба да мацнейшых рысаў пісьменніка з Люцынкі аднесці адну з ярчэйшых «скарываўскіх» рыс, менавіта глыбокі грамадзянскі патрыятызм. З тым удакладненнем, што Марцінкевіч, як і новая літаратура наогул, не наследаваў Скарыне, але ішоў, адштурхоўваючы ад Скарыны, узбагачаючы новым зместам, новымі мастацкімі формамі маральна-эстэтычнай вартасці сьліннага беларускага гуманіста.

Яшчэ больш прыкметнае духоўнае пабраціцтва са Скарынай у Францішка Багушэвіча. Так, нацыянальная мова, па Багушэвічу, — не проста творчая здольнасць, сродак людской камунікацыі. Яна — варунак і права маральнай паўнацэннасці, «апатра душа» чалавечай, перадумова самабытнасці, гі-

высанароднага падзвіжніцтва дзеля простага працоўнага люду, на карысць агульнаграмадскай справы, «дабра паспалітага». Але асветніцтва Багушэвіча, зроджанае з яснасці іншых гістарычных абставін, вызначаецца выразнай сацыяльнай заўважнасцю, падначаленай перш за ўсё інтарэсам эксплуатаемага беларускага сялянства. Эканамічнае і культурнае разняволенне працоўнага чалавеча, хлеб цялесны і хлеб духоўны ў разуменні паэта — справы адзінай, арганічнай вагі. Выказанае Багушэвічам пытанне «А дзе ж ксёжнікі для нас, мужыкоў?» (верш «Не чурайся») таксама ўзбагачала думку раняга, ад Скарыны пачынаючы, беларускага асветніцтва, абноўлена некалькі раней рэвалюцыйна-асветніцкай дзейнасцю К. Каліноўскага, Ф. Савіча, бацькі і дачкі Марцінкевічаў, В. Савіча-Заблоцкага і іншых.

Гістарычны матыў выразна, на свой лад, прагучаў у творчасці К. Каганца, густа замешанай на нацыянальным мінулым і выказаным найчасцей у легендарна-адцягненнай форме, хоць і набліжанай да рэальных падзей. «Гэй, хлопцы, брацця мае, а сыны зямлі Беларускай...! Кіньце ўвакол вокам, сабарэце харашэнька думкі і скажэце, ці павіна так быць, як цяпер ёсць? Ці справядліва гэта — усяго, што сваё, чуралца: і мовы сваёй, і звычаю свайго, і апраткі свайго? А ведаеце тое, што мова наша калісь слаўнай была, і быў час, калі наша мова працвітала пры дварэ каралёў... Колькі то вучоных людзей, колькі то слаўных казакаў, ваявод і гетманаў наша зямліца выгадала?»

«Агляданне» на мінулае ў Каганца мае не толькі пазнавальны, але яшчэ больш агітацыйна-мобілізацыйны сэнс. «Ліапшюжнаму» беларусу скрозь чаўплі аб яго спракавечнай адсталасці, забітасці, гістарычнай няздольнасці на самастойнае, без апекуноў, развіццё. І раптам зычнае, смелае слова падтрымкі: хто скажаў, што аднымі лапцямі ды торбай адметны беларус? Ёсць у яго, як у кожнага народа, свая слава, свае моцныя глыбокія апоры. Калі ж зацяжняя непагадзь гісторыі заімгліла яму вочы, прыгнула плечы — гэта яшчэ не азначае, што народ не здольны выпраміцца, ясным паглядом пазірнаць на свет.

праца чакала наперадзе маладую літаратуру. Але да новых выпрабаванняў яна, літаратура, маральна ўжо была падрыхтавана, бо ведала ці не самае галоўнае: чых яна бацькоў, дзе яе Айчына, хто яе народ.

Было б прымітывнай сацыялагічнай нацяжкай шукаць прамой залежнасці паміж творами Скарыны і пачынальнікаў новай літаратуры. Тым не менш гістарычная пераемнасць паміж абедзвюма эпохамі ў айчынным пісьменстве — з'ява аб'ектыўная, хоць не заўсёды заўважальная. Невыпадкова, мабыць, ідэолагі і ўдзельнікі беларускага нацыянальна-вызваленчага, у тым ліку літаратурнага руху выступілі на рубяжы XIX—XX стст. пад дэвізам адраджэння. Тым самым падкрэслівалася гістарычная павязь і неабарачальнасць развіцця нацыянальнай культуры.

Праўда, паняццю «адраджэнне» часам надавалася, асабліва з боку буржуазна-ліберальных дзеячаў, перабольшанае самадэстатковае значэнне. Не абыйшося без даніны сацыяльнай ідэалогіі, канцэпцыі «адзінай плыні» пры разглядзе мінулага, што замакрудзіла ідэянае даспяванне, наогул аслабіла рэвалюцыйныя мажлівасці вызваленчых сіл. Але супярэчлівасць ў поглядах на спадчыну не перакрэслівалі найўнасці самае спадчыны, яе рэальнага, вядома, не адназначнага па выніках уздзеяння на грамадскае жыццё. (Гл.: Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций 18—19 вв. М., 1978, с. 292.)

Іншая справа, што вельмі аслабленая, месцамі перарваная сувязь з мінулым не адрозніваецца ад адначаснага, узмоцненага. Не адрозніваецца ад адначаснага назапасіла дастаткова творчых сіл, інтэлектуальнага вопыту для ўдалага спалучэння традыцый і навадарства, «цняжару» мінулага і адназначна перад сучасным і будучым. Але, не перабольшваючы, скажам, што новае прыгожае пісьменства сваім станам абавязана не ў меншай ступені уласным літаратурна-гістарычным вытокаў, як і фальклорнаму багаццю, падтрымцы братніх літаратур, хоць увага даследчынаў звычайна звярочваецца толькі на два апошнія фактары. Вядома, старабеларускі літаратурны абшар не адрозніваўся ад асвоіць і ацаніць адваедна велічы стоеных у ім скарбаў. Ды і праблема спадчыны не магла быць вырашанай за адзін, нават вельмі пра-

перакладзе Янкі Журбы «Беларусы і іх нацыянальнае адраджэнне». Упершыню на старонках газеты дадзена характарыстыка беларускіх старадрукаў — твораў Скарыны, Цяпінскага, Лаўрэнція Зізанія і іншых. Неўзабаве ў газеце выступае нехта Вінцук Цытовіч і прыкладамі з багатай кніжнай традыцыі аспрэчвае шавіністычныя закіды беларускаму культурнаму руху, нібы штучнаму, пазбаўленаму гістарычна-літаратурных падстаў. Адначасна аўтар асуджае рэнеганства беларускіх маёмасных колаў, іх здраду нацыянальнай самабытнасці, падкрэслівае творчую ролю працоўнага люду, галоўнага руліўцы на ніве айчынных культурных скарбаў. «Але не толькі мужык перахваў беларускую мову, — піша Цытовіч, — перахавалі яе яшчэ і старыя кнігі, якія вялікай працай і коштам друкавалі нашы памяці годныя продкі». Вуснамі Цытовіча «Наша Ніва» па сутнасці ўпершыню вылучае праблему спадчыны як арганічную задачу літаратурнага, наогул вызваленчага руху: «Гэта спадчына, якая засталася ад дзядоў і пращурў нашых, і мы яе павінны любіць і шанаваць, не звачаючы на звягу прапіннікаў нашых» («Наша Ніва», 1909, № 39).

У 1910 г. «Наша Ніва» друкуе з нумара ў нумар «Кароткую гісторыю Беларусі», выдадзена ў тым жа годзе ў друкарні М. Кухты асобнай кніжкай Францішка Скарыне ў публікацыі адведзена месца параўнаўча мала — адна няпоўная старонка: сціплыя звесткі аб перадаўцаў Палачаніна, аб прадаўцаў Ягонай справы Мамонічах, друкараў з Нясвіжа, Любчы, Заблудава, Супрасляя. Інфармацыя на той час ужо даволі вядомая. Новае было хіба тое, што Скарына паказаны беларусам, мова яго перакладаў — беларускаю, а пералічаныя друкарні — старабеларускімі, нават без папраўкі на пераважна царкоўна-славянскі характар іхняе прадукцыі. У кнізе рэспрадуцыраваны вядомы запіс са Статута Літоўскага аб абавязках пісара земскага трымацца на пісьме «рускага», а не якога іншага «языка». Беларускі акцэнт

(Заканчэнне на стар. 14—15).

Час ветравей. Вершы і паэмы. Укладанне і пераклад з беларускай П. Кошала. Мінск. «Юнацтва», 1987.

Даўно палюбілася юным чытачам серыя «Паэтычная бібліятэка», якую рэгулярна выпускае выдавецтва «Юнацтва». Як правіла, у ёй выходзяць кнігі выбранных твораў найбольш вядомых паэтаў. Практыкуюцца і выпускі налентыўных зборнікаў, у тым ліку і ў перакладзе на рускую мову. «Час ветравей» — адзін з апошніх у «Паэтычнай бібліятэцы». Ён складзены Пятром Кошалам, які перакладаў творы адзінаццаці паэтаў.

Вершы пра неўміручасць ляснага гена, рэвалюцыю і партыю, гады першых пяцігодак, напісаныя М. Чаротам, У. Дубоўкам, У. Жылкам, А. Александровічам, А. Вольным, Я. Пушчай, А. Дударом, П. Трусам, У. Хадынам, Т. Кляшторным, А. Мораўкай — свайго роду паэтычны летапіс неспакойнага, бурлівага часу. Адрываецца зборнік паэмы М. Чарота «Босыя на вогнішчы», творам, які даўно стаў хрэстаматычным. А хіба не з'яўляецца свайго роду «візітнай карткай» часу паэма П. Труса «Дзесяты падмуран»? Хіба не гаспадарыць «Дваццаць», нягледзячы на пэўную паслабленасць псіхалагічных момантаў, успрымаецца шчырым лірычным гімнам пакалення дваццатых?!

І іншыя творы таксама напісаны так, што ў лірычным героі ўгадваюцца думкі саміх аўтараў, пра якіх з пэўнасцю можна сказаць: іх выбаў сам час і яны сталі песнямі яго. Дарэчы, у прадмове Ніла Глевіча «З кагорты першых» даецца сцісла, але дакладная характарыстыка кожнаму з прадстаўленых у кнізе паэтаў. У той жа час Н. Глевіч гаворыць аб адметнасці паэзіі 20-х — пачатку 30-х гадоў: «Сувязь маладой беларускай паэзіі з рэвалюцыйнай рэчаіснасцю стымувала інтэнсіўнае развіццё такіх яе вызначальных якасцей, якіх выразная ідэяльная мэтанакіраванасць, сацыяльны актывізм, баявы жыццёсвардзальны пафас, рамантычная прыўзнятая танальнасць гучання. Разам з тым яна імкнецца пафіласофску асэнсаваць свой незвычайны, складаны час, зазірнуць у глыбіню душы сучасніка, убачыць і адлюстраваць своеасаблівае эпохі ў бачных рэалістычных штрихах і вобразах».

Каля роднай хаты. П'есы. Укладанне Н. Загорскай, А. Селянэвай. Мінск. РНМЦ НТ і КАР, 1987.

Значную работу па фарміраванні рэпертураў самадзейных калектываў рэспублікі праводзіць рэпертуарна-рэдакцыйная калегія Упраўлення культуры-асветы ўстаноў Міністэрства культуры БССР і Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і культурна-асветнай работы. Пачынаючы з 1982 года імі выдадзена больш за 30 рэпертуарных зборнікаў.

«Каля роднай хаты» — адзін з чарговых. У яго ўвайшлі аднаактовыя п'есы беларускіх пісьмennisяў і журналістаў — «Зямля не даруе» Л. Левановіча, «Каля роднай хаты» М. Браўоўскага, «Апошні рубен» А. Чарнова, «Плыўны» Л. Гаўрыліна, «Крутадух» Д. Слаўковіча.

ПАМІЖ усходам і захадам, паміж будучым і былым, паміж бурай і шылем засяроджана існаванне лірычнага героя Паўла Шруба. Гэта адначасна і малады, і сталы чалавек. Малады — бо не здольны хадзіць «па вяршчы разважлівай раўнавагі», бо «дзе можна аб'ехаць» — ідзе на таран. Але куды больш заўва-

большасць з нас, паэтаў, прыйшлі ў горад. Той-сёй, тым не менш, упарта не жадае лічыцца з гэтай досыць важнай акалічнасцю, зноў і зноў вяртаючыся душой і памяццю да родных ваколіц і матчыных вышыванак. Іншыя сумяссцілі ў сабе, прымірылі два светы, паядналі два светапогляды — вясковы, адвечны і гарадскі, сучасны.

параўноўвае паэт з акселератамі ў стандартных джынсах. Параўнанне гаворыць само за сябе. Стандартызацыяй, нівеліроўкай асобы пагражае горад кожнаму са сваіх дзяцей — родных і прыёмных. Супраць гэтага і выступае паэт.

Рашыце, калі ласка, задачу. Дадзена: Два розныя гарады з аднолькавымі дамамі, з кватэрамі адзінай

планіроўкі, з мэбляй, што як дзве кроплі вады.

Дадзена: два розныя індывіды ў джынсах фірмы «Лэвіс», у кожнага па «Жыгулю», яны чытаюць «Літаратуру» і кожны новы бестселер, глядзяць адзін баявік.

Пытанне. Як, на ваш погляд, будуць іх думкі адрознівацца, скажам, праз дзесяць гадоў?

Яшчэ адна «болевая» кропка гарадскога жыцця — адзінота чалавека ў натоўпе, у людскім мностве. «Кожны дзень мы даём нырца ў вір калідораў і вуліц», — піша Павел Шруб. Гараджане здаюцца яму караблямі, якія плывуць побач, не ведаючы адзін аднаго і не збліжаючыся. Знойдзены вобраз, аднак, разбураецца ў фінале верша, дзе паэт нечакана збіўся на «хэпі энд»: «І ўсё ж на плыву падтрымаем плыўца, калі яго немаг прытуліць».

Для таго, каб захаваць жывую душу, каб застацца сабой, чалавеку патрэбна азіс — каханне, сяброў, дом. Аднак мітусня і тлум — адвечныя спадарожнікі чалавечага існавання — ва ўмовах урбанізацыі дасягнулі свайго апагея. «Часу няма калі жыць», калі кахаць — тым болей. Запоўненасць жыцця справамі і клопатамі, аказавецца, не ратуе ад клоду і самоты. У дзён, піша паэт, «зусім касмічны разгон і касмічная пустата». Які выдатны вобраз — дакладны, пазначаны сучаснасцю мыслення і ўспрымання! (Параўнайце з радкамі Юрыя Кузняцова: «Чем пустоту жывую после смерти заполните? Ничтожеством своим?»)

Нават у каханні не знаходзіць герой прытулку.

Майго кахання ранішня зорка Так радасна палае і так горка...

Гэтыя радкі, бадай, — самае ідылічнае і мілагучнае, што ёсць у Шруба. (Верш, дарэчы, называецца «Таполя», што не вельмі адпавядае зместу.)

«МАЗОЛІСТЫ ВОПЫТ БЫЛОГА...»

Павел Шруб. Лабараторыя. Вершы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1987.

жаеш у яго характары прыкметы сталасці. «Паэт Павел Шруб, — піша ва ўступным слове рэдактар яго першай кнігі Рыгор Барадулін, — ведае жыццё і на смак, і на колер, і на радасць, і на бяду...» Сапраўды, толькі чалавек бывалы, абцяжараны веданнем жыцця, чалавек, які «вырас з казак», здольны назваць вопыт былога «мазолістым». Раз за разам вяртаючыся «ў пройдзеныя гады», паэт з асаблівай абвостранай увагай прыглядаецца да маладых нязграбных буслянят, якія вучацца лятаць, і да старога вераб'я, што прызвычайна карміцца ля бочкі з півам. У свае трыццаць з нечым ён ведае, як умее адшліфоўваць мора (жыццё?) вострыя глыбы, як небяспечна ісці «па міннаму полю любві», ён ужо смуткуе па «простых тэямніцах». Чаго-чаго, а летуценнасці, наіву ў героя Шруба няма ані. Ёсць прама, цярозы, мужны погляд на свет — у гэтым перш за ўсё і заключаецца адметнасць зборніка «Лабараторыя», пра які я пішу.

Накідаўшы асноўныя рысы ўнутранага партрэта, час высветліць паходжанне.

Паміж вёскай і горадам стану, паміж вёскай і горадам — направа асфальт беззаганна, налева сцяжына чорная. Гэтай чорнай сцяжынай

Расце і новае пакаленне, якое і на асфальце пачувае сябе няблага, натуральна ва ўсякім разе... Да якіх жа належыць Павел Шруб?

Яго зборнік «Лабараторыя», як і «Сінтэз» Галіны Булькі, запоўнены гарадскімі рэаліямі. Але калі для паэты горад — родны, свой, абжыты, то Павел Шруб — даўно ўжо гараджанін, фізік па адукацыі — бачыць у ім найперш сілу чужую, амаль варожую прыроднаму чалавечаму пачатку. Вось адкуль гэтыя «паміж» і «напаўдарозе» (вёскай і горадам). Вось адкуль драматызм, напружанасць, супярэчлівасць, раздвоенасць існавання яго лірычнага героя, які, жывучы «за шклом, за тытанам, за поліурэтанам», траціць падчас лепшых чалавечых якасці і пакутуе ад гэтага.

Сярод «непрыступных», велічных гарадскіх фасадаў яму не па сабе. Куды лепш адчувае ён сябе ў звычайных, непрэзентабельных дварах, дзе «будучыя нявесты» гуляюць у класы, дзе мужчыны «забіваюць казла», дзе гукаюць сваіх сыноў матулі з балконаў...

Ні ў сабранасці пругнай зары, ні ў расслабенасці надвечорнай — не бачыў ні разу ў грыве на тварах падворнаў. Шматпавярховыя палатцы

Не згубіла душы...

Дзмітро Паўлычка. Таямніца вобліку твайго. Лірыка. Пераклад з украінскай. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1987.

Нядаўна на беларускай мове ўбачыў свет зборнік Дзмітра Паўлычкі «Таямніца вобліку твайго». Гэта — добрая нагода для нашых чытачоў бліжэй пазнаёміцца з вядомым украінскім паэтам, працягваючы яго творы ў кантэксце нашага прыгожага пісьменства, суаднесці ягоныя творчыя пошукі з пошукамі нашых паэтаў, а яшчэ — і ацаніць праз магчымасці сучаснага беларускага перакладу.

Д. Паўлычка — імя вядомае ў савецкай паэзіі. З 1953 года, калі паэт выдаў першую кнігу вершаў, ён звярнуў на сябе ўвагу ўкраінскіх чытачоў. Ведаюць і цэняць гэтага майстра паэтычнага слова і ў шырэйшым свеце, сведчаннем чаго з'яўляецца вылучэнне яго на атрыманне Дзяржаўнай прэміі СССР.

Гаворку пра паэзію Паўлычкі мне хочацца пачаць са згадкі яго цудоўнай песні, якая ўвайшла ў нашу свядомасць як народная — «Два кольоры»:

Як я малім збіраўся навесні Піти у світ незнанымі шляхамі, Сорочку мати вышліла мені Чорнымі і чорнымі ніткамі...

Ужо на прыкладзе гэтай песні можна заўважыць, што паэтычная сістэма Д. Паўлычкі моцна знітанавана з народнай паэтыкай, з народным светаадчуваннем і светаадлюстраваннем. У кнізе, выданай на беларускай мове, пацвярдзэнне гэтаму мы знойдзем і ў розных радках-прызнаннях: «У душы ад дзяцінства жыла Украіна Песняй маці аб роднай навек старане»; «Ніколі я не аддзяляю Сябе ад бацькавай раллі»; «Сабе імя свайго народа Назаўжды... вазьмі»; і ў традыцыйнай сімволіцы, і ў прыхільнасці да пэўных жанраў, структура, стылістычных сродкаў.

Зусім не дзяжурная дэкларацыя — працягванне ў прадмове радкі: «Мой літа — не моцтонні дублі: Я змянюсь, як світанковий пруг...» У кнізе — вершы розных этапаў паэтавага

шляху, з адзнакамі часу напісання: дзе пераважае публіцыстычная інтанацыя, дзе лірычная насычанасць, дзе філасофская засяроджанасць... Адзін напісаны юнаком, другі — у гады сталення, трэці — у пару, калі адчуваецца патрэба прыпыніцца і аглядзецца... Але незалежна ад таго, калі пісаліся, вершы Дзмітра Паўлычкі — шчырае, натуральнае выяўленне і часу, і асобы паэта. А яшчэ ўсім ім уласціва нязменная ўражлівасць, напружанасць паэтычнага зроку, слыху, мыслення. Возьмем, дзеля прыкладу, радкі з аднаго верша:

Маё наханне — усохлая таполя. Ёй радасна, калі зіма прыходзіць: Тады ўсе дрэвы на яе падобны...

Альбо фрагмент з другога:

Прыглядайся да рук сваіх. прыглядайся. Ім у памяць яшчэ звычайна твайго бацькі, Які мазалямі нават думаць умеў, Кулак сціскаючы пры сустрэчы з крыўдаю...

Ці такое чатырохрадкоўе:

Які вясніні свет — бадай, не знае І касманаўт, што ўкруг яго лятае. А знае маці, што жывот цяжарны, Як шар зямны, рукамі засланяе...

Думаю, няма патрэбы даказваць, што тут якраз тое, што робіць тэкст вершам, верш — творам мастацтва слова: не-

«Яна і горад» — вось характэрная назва аднаго з вершаў. «Горад мільённы, які ж ты бязлюдны!» — знаёмая нам нота журбы (калі не адчаю). «Дзяўчыну з зялёнымі косамі» сустраць ужо немагчыма. А сустрагата — ці «вобраз далёкі, жаданы», ці «Мая палавіна», якая з парога сварыцца, усучувае, ставіць у прыклад суседа. Гэта варыянт яшчэ не з горшых — гумарком асветлены. Бывае і па-іншаму («Ян»): цяжкая работа, беспрасветнасць, «ліпкая замесць» зім, немагчымасць разгледзець у стомленым твары жонкі былія, мілія колісь рысы... І ўзаемны падман, які канчаецца крахам сям'і (ці толькі сям'і?).

У Шруба «адзінокая» і «дзе-лаваая» — сінонімы («Дзелаваая жанчына»). Узмоцненая дзелавітасць — гэта марная спроба запоўніць «касмiчную пустату» існавання. Паэт скупымі, дакладнымі штрихамі піша партрэт сучасніцы, ён графік, а не жывапісец.

У нядзелю — цырульня, у аўторак — Дом моды, тры гадзіны суботы.

Торт з духоўкі на свята, палюбоўнін-палюўнік — наб расслабіцца трохі, і работа ў астатнім дацягнана, да знямогі...

А вась яшчэ адзін — праўда, не такі ярскі — партрэт: «Мадонна аэрапорта». Маладая, з хлопчыкам на руках, яна праводзіць у шлях каханана, і на твары яе — «шчасце, боль і страта».

Дарожныя матывы не так і рэдка сустракаюцца ў вершах Шруба. Ён па-майстэрску перадае мільгаценне ўражанняў і пейзажаў у вершы «Самалёт, палёт, сцюардэса...» Нагнятанне назоўнікаў — прыём не новы. Адразу прыходзіць на памяць вядомае: «Ночь. Улица. Фонарь. Аптека». У вершы Шруба, на першы погляд, па-нае рух:

Гасцініца, ноч, сніданак, размовы, паперы, планы, натоўп, мітусня, магазіны, «Дзе вы ўзялі апельсіны?»

Аднак пры больш уважлівым працтанні пачынаеш разумець, што імклівы рух — фікцыя, бег па крузе, стракатая карусель. Нездарма ў вершы ўвесць час паўтараюцца адны і тыя ж словы і радкі. Сам аўтар, на жаль, не пераадолеў інерцыі гэтай каруселі, і апошні радок — «... А свет абручамі не

травялінасць, асацыятыўнасць, неабмежаванасць пошуку спалучэння розных з'яў.

Пра Д. Паўлычку гавораць, што ён — паэт думкі. Прыведзеныя вышэй прыклады не прычаць гэтаму. Але, думаецца, абсалютызаваць такое назіранне не трэба. Бо вось такія вобразы: «Гарэла сонца раная барвовай Там, дзе ў лясах канчаецца зямля»; «...на траву спывае сонца кроў»; «...пчолы снуюць па яго чале, Як на парэпаным зрэзе пня... Вочы, як чорныя твяд рубцы, Заштыты ніткаю веек сівоў»; «Чарэшня, быццам маці, край дарогі. У чорных жылах струджаныя ногі. Сарочка цвету беллага на ёй, — мярэжка ў сінечы вяснавой»; «Злякаўшыся, мажныя маладзіцы На ветразях сарочак да нябёс Узносяцца, як русыя анёлы»; «...хмару бачыў. Хлапчуку, Яна здалася мне жывёй журботнай, Што над малым заснула ля снапоў...» Усё гэта не можа нарадзіцца толькі ад думкі. Гэта калі і думкі, ідэі, дык ідэі — жывапісныя. І імі паэзія Паўлычкі багатая.

Мастацкія сродкі ў гэтага аўтара не разлічаны на эффект, не падпарадкоўваюцца мэце «падражніць». Яны заўсёды вывераныя — нельга не паўтарыцца — ураўнаважаны сістэмай мастацкіх, эстэтычных законаў, якія ідуць ад народнага.

У межах рэцэнзія няма магчымасці ўважліва прасачыць, як адбывалася фарміраванне творчай індывідуальнасці

куты і страты (II частка) і новы ўздым сіл (III частка), да жыццесцявяджэння, да пераможы святла. Пры ўсёй абагульненасці гэтай праграмы і нават некаторым схематызме яе вык-

хоўнасці, узвышаных пачуццёў спалучыць у адзінае супрацьлегласцей нацыянальнага і агульнамузыкальнага тэндэнцыі. Тут усё строга, сцісла, часам нават асцётчына, усё да дробязей разлічана і прадумана (зноў жа, з прафесійнага боку тут

трактоўку кампазітарам жанру канцэрта: канцэртванне тут разгортваецца паралельна з жывапісным радам, з тэатралізацыяй. (Адна істотная заўвага: на прэм'еры па патрабаванні тэлебачання быў зняты адзін з кампанентаў агульнага ансамбля, вынесены ў загаловак, — святло. Ці правамерна гэта? Як аўтар пайшоў на скажэнне сваёй задумкі? А, можа, святло зусім не патрэбна і ніякай функцыянальнай нагрузкі не нясе? Мне думаецца, што калі ўжо мастацтва і вымагае ахвяр, то ахвярай не павінна быць партытура.) Ідэя спалучыць міні-спектакль з акадэмічнай формай канцэрта новая і арыгінальная, па-мастацку апраўданая, твор успрымаецца свежа, слухаецца з цікавасцю.

Які змест канцэрта? Сам кампазітар раскавае: «Калі пісаў музыку, мною валодала пачуццё, звязанае з думкай пра птушак, што ляюць у зоне Чарнобыльскай АЭС, і адчуванне сонечнай, жыццядаснай планеты па імені «Паліна», планеты нявывучанай, неспазнанай бацькамі, мацярыкамі, перакананымі ў сваёй бягучаснасці педагогамі, музыкантамі...» У музыцы гэта выказана то легуэчнай тэмай светлага дзяцінства,

П. АЛЬХІМОВІЧ сярод выканаўцаў.

Фота Ул. КРУКА.

то віртуознымі кадэнцыямі — гульня і гарэзлівасць Паліны; гучыць тут строгі голас бацькі (тэма трамбона), дабрадуснасць мамы (тэма вялянчэлі). І, нарэшце, — фінал, дзе гучанне набывае драматычную выразнасць: трагедыя, патэнцыяльна магчыма ў рэальным свеце, урываецца ў канцэрт і перакрэслівае жыццё, дзяўчынку, яе раяль, музыку... Канцэрт паярджвае — гэта можа здарыцца! Безумоўна, таленавітае дзіця Паліна Асецінска была цэнтрам прыцягнення, і дзякуючы

сваёй непасрэднасці і музыкальнасці яна ў многім садзейнічала вялікаму поспеху канцэрта.

Той вечар у філармоніі абуджаў эмоцыі, нараджаў спрэчкі, даваў спажыву для разваг. Гэта добрыя прыкметы, якія сведчаць: у беларускай музыцы ёсць такі самабытны талент і добры прафесіянал — Пётр Альхімовіч. Аўтарскі вечар быў для яго не падвядзеннем вынікаў, а своеасаблівым пунктам адліку для далейшага творчага развіцця. В. МНАЦКАНАУ.

НЕ ВЫНІК, А ПУНКТ АДЛІКУ

ладання ў Сімфоніі ёсць штосьці вабнае. Гэта — пераканальнае валоданне тэхналогіяй развіцця матэрыялу, умение будаваць буйную форму, каларыстычнае чутцё, веданне аркестра, словам, прафесіяналізм маладога кампазітара. Яго аркестр гучыць ясна, выразна, насычана, прыгожа. Безумоўна, ёсць у творы і спрэчнае (часам адчуваецца шматслоннасць, неашчадная шчодрасць у выкарыстанні сродкаў і г. д.), і тым не менш, дар аркестравага мыслення аўтара відавочны.

Сюіта для інструментальнага ансамбля і мецца-сапрана «Беларуская бахіяна». Зноў імпульс звонку, які ідзе ад ідэі выдатнага бразільскага кампазітара Э. Віла-Лобаса: пад згідай музыкі І. С. Баха (як сімвала ду-

усё вельмі грунтоўна). Ды, на жаль, твор робіць уражанне вопыту, эскізу, эксперымента; асаблівай глыбіні ў выразнасці музыкі аўтару дасягнуць не ўдалося. «Нацыянальнае», як падалося пры першым праслухоўванні, трантуецца занадта павярхоўна, а «агульнамузычнае» яўна пераймае агульныя формы руху, без мастацкага абагульнення. І усё ж я не назваў бы гэты кампазітарскі вопыт няўдалым. Тут ёсць зерне мастацкай ідэі, якое лшчэ можа даць добры ўсход, — вярта папрацаваць.

Найбольш зацікавіў твор, прысвечаны юнай піяністцы Паліне Асецінскай, — канцэрт «Сны Паліны» для фартэпіяна, сінтэзатара, святла, спеваў птушак, Арлекіна і сімфанічнага аркестра. Ужо сама такая назва сведчыць пра шырокую

Літаральна захапляе адухоўленасць, поўная арганічнасць, прыгажосць і чысціня выканання «Юнай Фрау» Ханса Леа Хаслера. Харавыя апрацоўкі песень Д. Ленана — П. Марксі і «Тайна» П. Сертона прывабляюць філіграннай адточанасцю дэталю, высакорольнасцю выканання. Апантанасць спевакоў, якія аддаюць любіму мастацтву вольны ад працы і вучобы час, іх энтузіязм — захапляюць. Слухаеш — і сама сабой прыходзіць думка: вось існуе на грамадскіх асновах сапраўдны прафесійны камерны хор. Хто вырашыць далейшы творчы лёс, статус гэтага калектыву?

І ўсё ж, успамінаючы ўвогуле станоўчыя ўражанні ад канцэрта творчай моладзі, міжволі ловіш сябе на пачуцці незадаволенасці, звязаным як з са-

мім канцэртм, так і з атмасферай у зале. Я ўжо казала пра рэжысуру, якая выявілася ў логіцы расстаноўкі нумароў праграмы, але надта вялікія паўзы перад выкананнем, што зацягвалі канцэрт, крыху папсавалі ўражанне. І яшчэ... Мы шмат апошнім часам наракаем на незапоўненыя тэатральныя і канцэртныя залы, адсутнасць у моладзі цікавасці да так званай сур'ёзнай музыкі. Усё гэта ў поўнай меры выявілася і тут. Мала таго, на працягу ўсяго канцэрта, пасля амаль кожнага нумара і ўручэння кветак, залу пакідала некалькі чалавек. Апагею гэты «адыход» дасягнуў пасля выступлення камернага хору: літаральна трэцяя частка прысутных у зале, адапладзіраваўшы, адкрычаўшы «браву» і ўручыўшы кветкі І. Мацюхову, накіравалася да выхаду.

Што гэта? Нявыхаванасць, няўменне паваяваць сябе і іншых? Такое даводзілася назіраць толькі ў кінатэатрах, дзе частка публікі, «не разабраўшыся» ў назве, адчувала рэзкую неаходнасць «прагаласаваць нагамі», пакідаючы фільмы Ф. Фелліні, Л. Бунюэля, Т. Абуладзе, К. Муратавай. Але ў канцэртнай зале філармоніі з такімі паводзінамі «аматараў музыкі» дагэтуль я не сутыкалася. З сумам трэба сказаць, што душэўная глухата ўласцівая часам і самім музыкантам, бо сярод «уцэкачоў» былі і яны.

Але будзем спадзявацца, што «кропля дэгіцю» не сапсавала ўдзельнікам канцэрта і яго слухачам радасць сустрэчы з цудоўнай музыкай і з не менш яркім выкананнем.

Іна ГУРАРЫЙ.

ПРА ДОБРЫЯ ЎРАЖАННІ I...

тычным талентам, які ярка праявіўся ў каваліне Эльвіры з оперы Д. Вердзі «Эрнані», «Калыханка» П. Чайкоўскага прагучала пластычна і выразна, з прывабнай музыкальнасцю. Багатая нюансамі гукавая палітра ў спалучэнні са шчырасцю ў перадачы пачуццяў — найбольш прывабныя рысы мастацтва маладой спявачкі.

Разнастайна была прадстаўлена ў праграме беларуская музыка: «Скарбонка мінулага» Л. Шлег у выкананні ансамбля

«Камерата» (кіраўнік А. Шыкуноў); «Беларуская полька» П. Альхімовіча, выкананая дзяткам цымбалістак А. Ткачовай і А. Філіпенка; «Варыяцыі для цымбалаў» У. Кур'яна — лаўрэатам усаагульнага конкурсу А. Ткачовай.

Эмацыянальным цэнтрам канцэрта сталася выступленне Маладзёжнага камернага хору пад кіраўніцтвам І. Мацюхова. Для мяне гэта першая сустрэча з калектывам, сустрэча надзвычай радасная і хвалючая.

Маладзёжны камерны хор пад кіраўніцтвам І. МАЦЮХОВА.

Спявае салістка Беларускай дзяржаўнай філармоніі Н. БЯРЭЗІНА.

Саліст Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР І. ШУПЕНІЧ.

Фота Ул. КРУКА.

кранальныя сюжэты, драматычныя выпадкі. Вось адзін з іх. Летам соран першага года Другі БДТ упершыню выступае ў Петравадзку, абавяціўшы прэм'еру «Несцеркі». Ды напярэдадні гасцроўляў захворвае выканаўца ролі Насты. Яе замяняе другой актрысай. За некалькі гадзін да адкрыцця залы... захворвае і тая. Што рабіць? Рэжысёр спектакля Н. Лойтар кажа: «Выратаваць нас можа толькі Таня...» Звяртаецца да Заранок: «Здолееш?» Таня толькі рукамі разваля: маўляў, калі трэба... І як яна адразу гарэзліва, летуценна і драматычна правяла ролю, маглі б расказаць хіба тыя, хто быў побач з ёй на сцэне. Атрымаўся сапраўды народны, палсянскі саваніты і малюнічы дзівочы характар. Адметны. Падсцінаму завершаны.

Расказваючы мне пра гэта, Шурын Ільініскі («сам» Несцерка) тады заўважыў: «Народная для сцэны...» Мабыць, і праўда, Т. Заранок — з тых, каму прыродай нанавана ан-

цёрская творчасць. Яна — з пляяды «другога артыстычнага пакалення» коласаўцаў. Гэта значыць, што яна калега і партнёр перш-наперш З. Каняпельні, А. Труса, А. Шэлега, І. Матусевіча. Тэатралы і сёння яшчэ прыгадваюць вясёлы і па-сонечнаму жыццядасны намядны спектакль 1934 года ў Другім БДТ «Цудоўны сплаў», дзе з такім бязмежным тэмпераментным захапленнем выступалі ў галоўных ролях нядаўнія маладыя студыяцы гэтага тэатра. Сярод іх яра зіхацёў талент Т. Заранок. Праменіў гэты талент і ў «Жаніцце Фігара» П. Бамаршэ, дзе актрыса побач з А. Ільініскім (Фігара) і Р. Кашэльнікавай (Сюзанна) была таяю іскрыста хітраватай і дасціпнай Франшэтай.

Аднойчы рэжысёр М. Міцкевіч сказаў мне, што ў артыстычным тэмпераменце Т. Заранок ёсць штосьці ад прыроднага снамароха, гатовая Імгненна пераўвасобіцца, пераапрацуцца, падаць шарж або пародыю, заспяваць і заснакаць. Яна з ней-

кай прытоенай музыкальнай інтанацыяй вымаўляла на сцэне роднае беларускае слова. У яе манерах і жэстах заўсёды дзівосна захоўвалася тое, што чалавек успрымае звычайна з маленства: я сказаў бы, аднакі і прыкметы слянянскага паходжання (яна з Віцебшчыны).

Народжаная для сцэны... На сцэне Т. Заранок часта раскрывала жаночы характар, народжаны для нахання. Без вульгарнасці і таннай спрощанасці актрыса далучала гледача да душэўнай прагі дзяўчыны быць шчаслівай наханай і шчасліва нахаць. Якая гарачая і — зноў жа ў адпаведнасці з няпісаным слянянскім кодэсам жаночага гонару — стрыманая была яе Аксюша ў «Лесе» А. Астроўскага! Адчуўшы ў Аксюшы самавіты мастацкі талент, трагіт Геннадзь Нешчасліўцаў кіліча яе «у актрысы» — на тэатральнай падмосткі. Ен кажа Аксюшы амаль тое ж, што пра Т. Заранок казаў калісьці А. Ільініскі: «Народжаная для сцэны...»

Я шнадаваў, што пазней Т. Заранок пакінула Віцебск і ўступіла ў трупу Брэсцкага тэатра імя ЛКСМБ. Мне здавалася, што самае важнае яна ўжо зрабіла і магла б яшчэ многае зрабіць менавіта на беларускай сцэне. Але аднойчы убачыў яе ў галяўнай ролі ў меладрэме «Юстына» фінскага драматурга Х. Вуаліні і зноў быў узрушаны глыбінным спасціжэннем гэтай актрысай драмы слянянскай жанчыны, якая кахае мужчыну з зусім чужога для яе грамадскага асяроддзя. Адчуў непадроблены шчыры тэмперамент, што далікатна стрымлівае сваю вульгарную страць. «Прачытай, калі ласка!» Паглядзеўшы, я паверыў драматургу, што і сапраўды — у Брэсце была, бадай, самая каларытная і вельмі ж беларуская маінаўская Ганна...

Творчага партрэта Т. Заранок пісаць я не маю права, бо бачыў яе не так часта. Ды тое, што яна рабіла на падмостках у Віцебску, а потым у Брэсце, было па-мастацку арыгінальным, грунтоўным і надта жывым. У крывы такіх актэраў пульсую нешта і на самой справе блізкае колішнім снамарохам на Беларусі, ад якіх бралі штосьці важнае для свайго тэатра і роднасць з якімі старанна захоўвалі І. Буйніцкі, Ф. Ждановіч, У. Галубок, Я. Міровіч, М. Міцкевіч. У мастацтве такіх актрысай, як Б. Платонаў і А. Ільініскі, В. Пола і Р. Кашэльнікава, А. Шэлега і І. Матусевіч, З. Каняпельні і Т. Заранок, тыя традыцыі, натуральна, набывалі эвалюцыйныя змены, але нельга не быць ім удзячным за іх адданасць народным вытокам творчасці. Гэта мне і захацелася нагадаць чытачам «Ліма», калі Тацяна Піліпаўна Заранок адначае дзень нараджэння. Нішто таленавітае не забываецца! Заір АЗГУР.

Аляксею РУСЕЦКАМУ—75

4 снежня спаўняецца 75 год з дня нараджэння вядомага паэта Аляксея Русецкага. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксеі Сцяпанавіч! Сардэчна вітаем Вас, вядомага беларускага паэта, у дзень Вашага 75-годдзя.

Вы прайшлі доўгі і нялёгі жыццёвы шлях. Да вайны, пасля заканчэння Маскоўскага заветарынарнага інстытута, працавалі ва ўпраўленні саўгасаў у горадзе Мінусінску, у баявых лабараторыях Масквы і Мінска. У гады Вялікай Айчыннай вайны ўдзельнічалі ў баях на Калінінскім, Заходнім, 3-м Прыбалтыйскім франтах, прымалі ўдзел у разгроме імперыялістычнай Японіі.

Вярнуўшыся ў 1947 годзе ў Мінск, працавалі ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, а потым у рэдакцыях часопісаў «Беларусь» і «Полымя».

Свае першыя вершы надрукавалі ў 1935 годзе. Але стала займацца паэтычнай дзейнасцю змаглі толькі ў пасляваенны час. На пачатку 50-х гадоў выйшаў з друку Ваш першы зборнік вершаў «У заўтрашні дзень». У гэтай паэтычнай кнізе Вы шчыра і ўсхвалявана расказалі пра лёс свайго пакалення, пра тое, што перажылі

і ўбачылі. Вашы вершы і паэмы — гэта мастацкае адлюстраванне жыццёвых падзей з пункту гледжання чалавека працы, імкненне глыбока зазірнуць у духоўны свет сваіх сучаснікаў, паказаць і асэнсаваць узаемазвязі працэсаў у жыцці і лёсе народа. З кожнай новай кнігай філасафічнасць Вашай паэзіі паглыблялася, а мастацкія вобразы рабіліся больш ёмімі і пераканаўчымі.

Прыгадаем гэтыя кнігі. Ні адна з іх не прайшла незаўважанай. Гэта — «Святло акон тваіх», «Усход і захад», «Яго вялікасць», «Служба святла»,

«Зямля гаворыць зорам», «Позірк», «Паэмы», «Крокі сэрца», адначасна літаратурнай прэмій імя Аркадзя Куляшова, «Хвала жыццю». У 1973 годзе выйшлі Вашы выбраныя вершы і паэмы «Два колеры жыцця», а ў 1982 — «Выбраныя творы» ў двух тамах.

Вашы лепшыя вершы і паэмы перакладзены на многія мовы народаў СССР. У выдавецтве «Советский писатель» выйшлі Вашы кнігі «Его величество» і «Служба света».

Пасляхова выступаеце Вы і ў жанры перакладу.

Заслугае самай шчырай падзякі і Ваша грамадская праца — праца старшыні праўлення Беларускага аддзялення Літфонду СССР.

Як удзельнік Вялікай Айчыннай вайны і нястомны працаўнік, Вы ўзнагароджаны двама ордэнамі Айчыннай вайны II ступені, ордэнам Чырвонай Зоркі і медалямі.

У 1973 годзе Вам было наддана званне заслужанага работніка культуры БССР.

Ад усяго сэрца віншуючы Вас са слаўным юбілеем, жадаем Вам, дарагі Аляксеі Сцяпанавіч, добрага здароўя і вялікіх поспехаў у жыцці і творчасці.

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

хіба жыў ляніва, жыў дарма, і нідзе ўжо не відзён твой след,

актывіст былы насценгазет? Як бы гэтым вострым уступам пачынаеш ты размову аб самым запаветным, аб пройдзеным — ці так жыў, ці зрабіў што вартае для людзей, бо ў гэтым жа сэнсе і прызначэнне абранай жыццёвай дарогі. Няздзіва, што з такой бескампраміснасцю, на грані духоўнага максімізму і з такой дасканаласцю напісаны і «Дзівосы верша», і «Іх постаці», і «Пасланне спакойным паэтам».

На самай вострай душэўнай грані гукаць твае новыя вершы, сапраўды новыя па сваёй грамадскай сутнасці. І не толькі як водгукі на сучасныя падзеі і трывогі свету, але і на свае ўласныя. Ведаючы тваё асабістае гора, страту самага блізкага чалавека, не мог не скалануцца сэрцам, натрапіўшы востра на гэты ўсяго трынаццаць радкоў:

Начнаў цышыня звініць, звініць няспынна мне ў самоце, не рвецца на высокай ноце яе пранізліва ніць.

Знікае палахлівы сон, зноў пазірае ў вочы гора, і прабіваецца праз морак прыблудны знекуль тэлезвон.

Пакута гэтая даўно, о, як знаёма, як вядома! Увечары ідзеш дадому, на чорнае глядзіш акно... Не ўспыхне болей мне яно.

Дарагі Алёша, як бы я хацеў не толькі пералічыць — пералічыць нічога нікому не скажа, а перапісаць тут радок у радок усе вершы, якія так прываблі мяне характаром думкі і дасканаласцю, дасягнуць якіх, ведаю, ой не так лёгка. Тут і абсалютная незалежнасць ад ужо вядомых традыцый, дзе па інерцыі самі лезуць у радок звычайныя слыху рыфмы, эпітэты. Я думаю, што пераадоленне многіх умоўнасцей табе вельмі спрыяе твая даўняя чуйнасць да сучаснай лексікі, самы актыўны каэфіцыент якой заўсёды арганічна і натуральна ўваходзіць у кантэкст твайго радка.

Сам з першых спроб у вершаскладанні залежны ад уплыву народнай песні, я заўсёды дзівіўся твайму вопыту, вельмі адметнаму ад вопыту іншых. Ты адзін з няшматых, каго нейкім чынам зусім абмінула залежнасць ад фальклорнай арнаментыкі. Сучасная жывая лексіка давала і дае твайму паэтычнаму радку, такому строгаму і ашчаднаму ў сродках, не толькі новыя фанетычныя фарбы, але часта і самі тэмы, і сюжэты. Сапраўды, стыль — гэта чалавек, як заўважыў яшчэ ў XVIII стагоддзі славуты французскі даследчык прыроды Жорж Бюфон. Таму, напэўна, твой вопыт, твой стыль — гэта і твая біяграфія, яе абсягі і далеглыды, змалю, як у многіх з нас, вызначаныя вясной, а ў тваім юнацтве настолькі раптам зменены і пахвараны, што толькі глядзі і набрайся ўражанняў: вучоба ў Маскве, праца па спецыяльнасці бантарыёлага ў рэспубліках Сярэдняй Азіі, у Сібіры, а ў часе вайны — у Манголіі, у Кітаі, Японіі. Усё гэта, натуральна, не магло абмінуць старонак тваіх кніг.

Вось пераможны май 1945 года. Зямля марнела б ад былых нягод, каб не ўбірала сокі, фарбы мая, як ён з глыбокіх зерневых раллю злёўным пер'ем прабівае; як на галлі са скуручаных вузлоў ён выпірае, шырыцца ў паветры, дрыжыць празрыстым лісцем, бы святло спіртовых, лёгкіх аганькоў на ветры...

Так перамог любімы твой дзіві, два колеры блонкага жыцця — зялёны і чырвоны! І будучы перамога заўсёды. Мой даўні і верны друг, ты заўважаеш, што ў апошнія часы ўсё болей паявляваецца цікавасць да размовы вялікай аўдыторыі сам-насам з суб'сідэнтам. Гэтаму навуцый нас наш самы актыўны штотыднёвы партнёр — тэлевізар. Але яго непасрэдным папярэднікам і канкурэнтам была і будзе кніга, быў аўтар з яго творам. З яго старонак, як цяпер з экрану Астанкіна, высвечвае кожнае яго слова, і сам аўтар увесь як на далоні відзён. Кожная наша кніга — наша Астанкіна, наша выправаданне і на адваротную сувязь і водгук. Вось і я, перачытаўшы твае кнігі, шлю табе гэты ліст у баравы, ужо зімовы лес, дзе ў свае юбілейныя дні ты пішаў новую паэму. Спадзяюся, што і яна будзе на вышыні ўжо створанага табой у нашай паэзіі.

Усе мы служым ёй, Паэзіі. Розныя па ўзросту, па характары, па вопыту, усе роўныя перад ёю. Яна ж адна заўсёды вышэйшая за ўсіх нас. І толькі той, хто, ідучы да яе на запаветныя споведзь, не можа ні ў чым пакрыўчы душою, той і ёсць яе сапраўдны вернападданы.

Шчыра зычу табе творчага шчасця!
Васіль ВІТКА.

НЕАБХОДНЫ СЁННЯ

МЕРКАВАННЕ ГЛЕДАЧА

«Марутка» («Сны чырвонай Юліі») С. Алексіевіч. Рэжысёр — У. Караткевіч. Мастак — Л. Герлаван. Кампазітар — С. Бельякова.

Рэспубліканскі тэатр юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі.

З кнігамі і спектаклямі па тэатра С. Алексіевіч я знаёма даўно. Новы спектакль ТЮГА «Марутка» паводле п'есы, таксама заснаванай на дакументальных сведчаннях людзей, якія перажылі вельмі складаны даваенны і пасляваенны час, і распаўсюдае пра тое, як гэты час адбывае на нас — дзеці і ўнуках тых, хто яго перажыў... Зала захоплена развіццём дзеяння на сцэне. Асабліва ўражае лёс і характар галоўнай героіні — Юліі Паўлаўны, ролю якой выконвае Р. Маленчанка. Лёс яе трагічны... Мяне, гледача, ён літаральна ўзрушыў.

Узрушвае і ігра актрысы Л. Горцавай, якая выконвае ролю нявесткі Ірыны Канстанцінаўны. Сучасная жорстка драпежніца бязлітасна патрабуе здаць пенсіянеру-свактуру ў дом пенсіянераў і робіць гэта не без абалынасці.

Муж Ірыны Канстанцінаўны — Акцёр, ролю якога выконвае А. Курловіч, — чалавек бязвольны і бесхарактарны... У «пошукіх сябе» — маладая пара (А. Сідорчык і С. Навуменка). «Закурчым» ёсць яшчэ адзін персанаж — Міша, яшчэ муж Юліі Паўлаўны. З напружаннем чакаем мы яго з'яўлення на сцэне, але... Ён адмаўляецца ўбачыцца з жонкай і сынам...

«Марутка». Р. МАЛЕНЧАНКА (Юлія Паўлаўна) і Л. ГОРЦАВА (Ірына Канстанцінаўна). Фота Ул. КРУКА.

Сведчанне таго, што малады гледач прыняў спектакль як адкрыццё, — цышыня ў глядзельнай зале ТЮГА, заўсёды шумнай і вясёлай. Падзеі на сцэне час ад часу перапыняліся апладысмантамі.

Спектакль — адкрыццё! Гэта мы спазналі пад час абмеркавання з выказваннем маці воіна, які загінуў у Афганістане, студэнтаў ВІКА, пісьменнікаў А. Волскага і С. Грахоўскага, Запамінаюцца словы, сказаныя С. Алексіевіч: «Усе мы з мінулага. Асноўная прычына тых трагічных падзей — страх, які ўвайшоў у нас генетычна».

Дык што гэта было? Масавы псіхоз? Ці ва ўсім вінаваты адзін Сталін? Як у кожнай сям'і магла працаваць машына страху?

Спектакль спрабуе аналізаваць прычыны. Спектакль — той дыялог, які трэба вестці цяпер з маладым гледачом, каб разнявольчы яго розум.

Але вось што мяне здзівіла: шмат хто з гаспадароў тэатра, беручы ўдзел у абмеркаванні, настолькі зняважліва ставіцца да гледачаў, што адзін з гасцей нават папрасіў: «Шаноўныя гаспадары, дайце ж выказацца!»

Пасля абмеркавання ў мяне засталася ўражанне, што я пабыла на трэцім дзеі спектакля. Зала літаральна заклінула нейкія дзіўныя непаразуменні (па ўсім, відаць, унутрытэатральныя і не скажаць, каб творчыя). Я, глядзячы, адчула, што абмеркаванне вядзецца быццам і на тэму спектакля, але не пра сам спектакль...

Не буду сцвярдзаць, што п'еса і сцэнічны твор — сама дасканаласць. Але першы прагляд паказаў, што такая спектакль неабходны. Яны памагаюць разабрацца ў складаных пытаннях нашага мінулага. І не толькі маюць права на існаванне, а проста неабходны. І менавіта сёння.

Іна КАЗЛОВА, настаўніца.
г. Мінск.

ВЕРНАПАДДАНЫ ПАЭЗІІ

Напрыканцы сходніх вясенніх дзён, у самы парадзедзень зімы і сваёй такой важнай і важкай даты, як семдзесят пяць год, ён сабраўся ў баравы прытулак на Іслачы.

— Горшага сезона ты не мог прыдумаць?

— А якраз мне такі і патрэбны.

— Уцянаеш ад юбілею?

— Ды не, хачу напісаць паэму. Застаўся яшчэ адзін даўні сюжэт. Напішу і буду вольны. Дарагі мой дружка, падумалася мне наўздагон пасля развітання, ніколі ты не будзеш вольны ад паэзіі, ад яе ўлады над табой. У нашай літаратуры гэта радкі, калі не адзіны такі прыклад вернасці ёй. За ўвесь свой творчы век ты ні разу не дакрануўся да прозы, не пішаў аповяданняў, артыкулаў, рэцэнзій. У адноўленне ад многіх нас, грэшных, чорнаробочых літаратуры, ты ў ёй — арыстакрат. Аляксеі Русецкі — чысты паэт!

Добра гэта ці дрэнна? — не ведаю. Не магу ўпэўнена адказаць. Значыць, такан аддасці-васць твайго ўспрымання свету, спосабу яго спачіжэння, хача, перачытаючы зараз аўтабіяграфію, напісаную табой яшчэ чвэрць веку таму назад, па праўдзе скажаўшы, я меў не меншую асадогу радаснага адчування дакладнасці і выразнасці кожнага праявінага слова, зрокавай транспіцы вобразаў і характарыстыкі часу, родных, блізкіх і знаёмых табе людзей, чымся ад многіх любімых мною тваіх паэтычных твораў.

Аўтабіяграфія. У кожнага з нас яна, мабыць, і павінна быць самым галоўным творам лёсам. У каго — напісаным, у каго — ненапісаным, але перажытым, асэнсаваным цераз уласны вопыт, яна і ёсць тое люстра, якое адно скажа, які ты чалавек.

У адной са сваіх лепшых паэм, што трывала ўвайшла ў творчы актыў беларускай паэзіі, ты свайго героя, над лёсам якога разважаш, трываючыся ў самую трагічную эпоху нашай гісторыі, назваў не імем, а і найвышэйшым тытулам «Яго вялікасць». Арэол сучасніка табе убачыўся ўжо на касмічных вышынях, а сіла і ўлада яго сталіся настолькі бяспонцыя, што і сам ён сумеўся ад сваіх заваў і ад таго, што «зоры нясам ніюхае ракета».

Як і належыць паэту, ты высока слагаеш у сваіх развагах пра чалавека. У абсягу ўсёй гісторыі ён — яго вялікасць, уладар, але ён жа — і нявольнік, раб.

Згасаў крывіў у пыле рабскі гней, і нейк у думках, скораных знямогай, распяў, сабе на ўцеку, раб і бога прысніў, што муні нават бог цяперей.

З вопыту папярэдняга, з уласных горкіх урокаў не раз і мы ўпэўніваліся, што багі, створаныя людзьмі, не церпяць асабліва мук, церпяць рабы. Аднак чалавек, няспынен і няўтольны, пачынаючы ад міфічных і казачных герояў, усё яшчэ шукае партнёраў-спаспорнікаў, не роўных сабе, а заўсёды болей разумных, дзёрзкіх, смелых. Людская фантазія вымагае маштабаў, адваведных найвялічым, усё новым і новым адкрыццям. Нездарма ж мы і дагэтуль прагна ўслужываемся ў сенсацыйнай гіпотэзе аб жыцці на іншых планетах, аб магчымых нашых братах па розуму. І усё ж, ствараючы ідэалы, чалавек сам жа заўсёды развечваў і знішчаў іх.

Дружка мой, я дзялюся з та-

бою ўражаннем і думкамі, выкліканымі не адной паэмай «Яго вялікасць», а паэмамі, што ўтварылі цэлы цыкл тваіх твораў, з'яўдзеныя гэтай адной галоўнай ідэяй, агучаным эмацыянальным настроем. Акрамя «Яго вялікасці», гэта — і «Маналог зямлі», і «Айкумена», дзе ўзрушанасць, устрыжванасць думкі дасягаюць у цябе вельмі высокага пафасу.

Тэарэтыкі паэзіі, спрачаючыся між сабою, і дагэтуль любяць спасылацца на неабвержаны аўтарытэт Пушкіна, які калісьці выказаў рэзка супроцьлеглы меркаванне, якой ёй, паэзіі, належыць быць: «паэзія, як ніводзін іншы жанр, патрабуе думак, думак і думак» і «паэзія, даруй госпады, павінна быць дурнаватай!».

У беларускай літаратуры Аляксеі Русецкі адзін з самых інтэлектуальных паэтаў. Насычанасць твайго радка думкай падчас стаілася табе ў дарок. Цябе ўпінкі за разважлівасць, за рацыяналістычнасць. Як жа нам быць, Аляксеі Сцяпанавіч, з другой парадой вялікага Пушкіна? Магчыма, тут менш за ўсё варта непакоіцца. Ва ўсе часы хапала, хапае і ў нашы дні паэтаў, што разумоюць вясёлы запавет не ў яго метафарычным, а ў літаральным сэнсе.

Сам жа вечно жывы класік, той, хто даваў сваім нашчадкаў такім, здавалася б, несумяшчальным парады, на прыкладзе ўласнай творчасці бліскача сцвярджаў, што часам не варта абмінаць і не вельмі разумных аб'ектаў сваёй увагі. Як багатай жывой натурой, яму не было чужым нішто чалавечы: ні пакуты, ні вясёлая прыгода-забава, ні жартавальны каламбур, ні экспромт у альбом правінцыяльнай паненкі.

Для большасці чытачоў беларускай паэзіі Аляксеі Русецкі ў асноўным — аўтар паэм, узрушаных, трывожных маналагаў, аб лёсе планеты Зямля і яго вялікасці Чалавека.

Чалавек з вялікай літары, асоба — вось асродкам галоўных тваіх разваг, якія стымююць самы шырокі абсяг думак і чытача, кожнага, хто сочыць за тваёй творчасцю.

Чалавек, асоба, індывідуальнасць расце, удасканалваецца, набываючы усё большае значэнне, пакуль жыве, творыць дзеля шчасця людзей, грамадства. Самае жахлівае, калі асоба ператвараецца ў абранніка-ідала, у рэлігійны культ, а людзі — у яго ахвяр, фанатыкаў і рабов. Не магу не аддаць належнае грамадзянскай сталасці тваёй думкі, якую ты так адкрыта выказаў у паэме «Яго вялікасць», напісанай і надрукаванай чвэрць стагоддзя таму назад:

...Яшчэ гарэць нам доўга з году ў год; і мы чакалі зноў ліхой часіны, гатовыя супроць любых прымот стаць з наймудрайшым фронтам зноў адзіным. Аб чым ужо ён трызіў уначы, чаму ўзнаўляў ён прывід змоў і здрады — ці ведаць нам?

А хто ж тады і чым яго руку спыніць мог — сілу ўлады? Імён імён паперы... Мы блізім насцярожваліся верыць, мы верылі ўсяму, што кажа ён. Цэлая эпоха, названая «культасобой», самая змрочная і не-

спрыяльная для выяўлення і раскрыцця духоўных сіл і здольнасцей асобы чалавека. Нядзіва, што спаралізаваныя страхам ахвараваныя самім жыццём перада свіданым алтаром культуравага ідала шчыра доўгія гады мы ніяк не маглі ажыцьцёваць і самы востры дэфіцыт асобы чалавека не менш доўга адчуваўся і ў гады так званай застой, духоўнага спусташэння ў грамадстве, ды адчуваецца яшчэ і цяпер у сваіх многіх і самых разнастайных праявах.

Услед за тваімі развагамі шукаю адказу, даходзячы ажно да такога раптоўнага радаснага азарэння: а што, калі асоба-адзінка, нарэшце, страціла ўладу над людскай супольнасцю, страціла ўсякае права вызначыць, загадваць, як яму жыць і распараджацца сваім лёсам? Ці не яны — адзіны, асобы, тыраны і заваўнікі, ідэалісты і авантурысты і былі вечнымі прычынамі драм і трагедый, катаклізмаў і натастроф, што на кавалкі рвалі жывое цела чалавецтва?

Асобы-адзінкі нібыта рухалі ўяўны грамадскі прагрэс, які часта ў сваёй сутнасці і быў няспынай вайной эгаістычных амбіцый. Апафеоз апошняй перамогі, рубіком, да якога падышоў чалавек, можа стаць яго апошній трагедый.

Як лёгка тут ухапіць нас з табою за руку артадоксам, дзяржаўным ахоўнікам нананізаванай і забетаніраваных імі навечна догматаў веры! Ухапіць і абвінаваціць у бяспласавым падыходзе да гісторыі, тым больш — у так званым абстрактным гуманізме, ігнаруючы самую агульнагуманную аснову марксісцка-ленінскай навукі, сіла якой перш за ўсё ў тым, што яна мае значэнне не толькі для асобных класаў або дзяржаў, але і для ўсёй сусветнай супольнасці. Ніхто іншы, як Ленін, сцвярджаў, што інтарэсы грамадскага развіцця вышэй інтарэсаў любога класа. Ленінская канцэпцыя набывае асаблівае значэнне сягоння, калі сапраўды гаворка ідзе аб выкыванні чалавецтва. Вось чаму сягоння вышэйшым класавым інтарэсам для сацыялізму з'яўляецца ўратаванне цывілізацыі.

Хто яе ўратае? Адзіны — эгаістычны авантурысты ці святлы праведнікі? Ні тыя, ні другія.

Як відно з усяго ходу падзей, самы важкі голас і сілу набывае людства, якое адно можа супроцьстаяць эгаізму адзінак. Знішчыць усё жывое на планеце Зямля ў імя чаго? Каб узляла верх догма або ідэя адной асобы — такой ахвяры ніколі не дапусціць, не можа дапусціць агульналюдскі розум...

Прызнаюся табе, дружка, што, перачытаўшы ўжо вядомыя мне паэмы, якія ніколі абрадаваўся я тваёй сёлетняй кнізе «Хвала жыццю». Большасць вершаў, дагэтуль невядомых мне, сталіся нечаканасцю, адкрыццём іншага, новага Аляксея Русецкага, які ў свае семдзесят пяць дзясятух можа быць, сваёй найвышэйшай сталасці паэтычна, што выдатна спалучыў яснасць рэальнай зямной думкі з паучыццём, засведчаным натуральнасцю перажытай праўды.

З блізкай і так зразумелай мне горкай іроніяй чытаю пачатак «Грамадзяніна Верша»:

Добры дзень, мой працавіты Верш, як здароўе, дружка, як жывеш? Тонкі вус твой русы пасівеў, выціў твой скарынінскі берэт, а пашаны быццам бы няма,

«І ўсё гэта ёсць мір»

ВЕРШЫ АМЕРЫКАНСКІХ ПАЭТАУ

Восенню 1984 года ў складзе дэлегацыі Беларусі на Генеральнай Асамблеі ААН на працягу амаль трох месяцаў давялося мне быць у Нью-Йорку. Шмат уражанняў і думак...

Ці ёсць у вялікім амерыканскім народзе духоўныя сілы, здольныя супрацьстаяць жорсткасці, скавпнасці, бездухоўнасці? Ці ёсць у ім сілы, здольныя вывесці са стану духоўнага, маральнага выраджэння, што навязвае сотням мільёнаў амерыканцаў усяго некалькі тысяч «тлустых» у імя новых мільёнаў ды мільярдцаў?

Калі я прачытаў адну з апошніх амерыканскіх анталогій найбольш выдатных паэтычных твораў апошніх год, я зразумеў: такія сілы ў гэтай вялікай нацыі, на шчасце, ёсць. Маюцца яны, канечне, і ў палітыцы, і ў навуцы, і ў грамадскіх рухах і нават у галіне вялікага бізнесу, але найбольш у прагрэсіўным мастацтве. Менавіта тут залягаюць глыбінныя плыні яго духоўнай культуры, яго маральнага здароўя.

Прапаную чытачу нізку вершаў з сучаснай амерыканскай паэзіі.

Лявон ЯУМЕНАУ.

Джон Н. МОРРЫС

Мір

Дзіця нахілілася
Над аркушам паперы,
З алоўкам у руцэ.
Відаць, малое.
Ці ў роздуме пра тое,
Што намалюваць.
А мо яно піша?
Піша ці малое...
Лета і сябе
На берэзе
Сіняга мора...

Яно піша і малое
Такое ж самае дзіця,
Нахіленае
Над аркушам паперы...

Дзіця, якое ўжо намалювала
І лета, і мора...
І ўсё гэта ёсць мір.
Мір — гэта тое,
Што яно піша,
Ці, можа быць, малое.
Мір — гэта малюванне і пісьмо.
А можа, гэта дзіця?
Дзіця і лета, і мора?..

В. МЕРВІН

На захадзе сонца пасля дажджу

Не чуе хмара
Зямное скаргі.
Імгненне кожнае,
Што брама.

Якую нам з табой
Не адчыніць.

Куды б задумлівы
Ні крочыў,
Дажджу
Жывая ручаіна
Да сэрца дакранаецца
Майго.

Кладзецца цемра
Аглухай ночы.
Усё — азяблае наўкола:
Не вераць зоры
Адна
Адной...

Давід ВАГОНЕР

С л о в ы

Вецер, птушкі і дрэвы,
Вада, шкло і святло:
Што б я ні пісаў,
Год за годам
Гэтыя словы
Лятуць ізноў у свет.

У маім доме
Шмат паверхаў,
Як лугоў ля рэчак,
Як ветру вольнага
У жытнім полі,
Ці думак у галаве,
Што як гнёзды на веці —
Каб можна было забыцца...

Сюды я бяру
Святло, што б'ецца
Аб глыбы дэўніны,
Вецер, што блазнуе
З хвалямі мора,
Высокія травы,
Што свіцяцца між дрэў,—
І нібы ў вырай
Выпускаю
Заўсёды юныя
Старыя словы.

Марк Ван ДОРЭН

Марудна прыходзіць
Мудрасць:
Залаты пыл апоўдні
Дзесьці між сонцам і мглюю.
Часам гэтакі блізкі,
Што магу да яго
Дакрануцца.
Рана ў свеце
Ці позна,
Ён заўсёды струменіць
У мроку...

Млечным шляхам
На доўгія мілі
Расхінуўся,
Плыве па бяссмерці
Дыван залаты.
Не малы й не вялікі,
Але я магу
Расцягнуцца на ім
Паміж зямлёю і небам
І ўведаць тое,
Чаго ніхто не знаў
Да мяне.

І тады я ўсім раскажу
Гэтак добра, як змагу,
Пра таямніцу
Нашага дзівоснага кутка:
Павуцінка жыцця —
Старая і грацыёзная,
Яна гэтка доўгая,
Што яе хопіць
Агарнуць сусвет,
Але яна
Такая
Тоненькая!..

Д. ДАВІ

Восень у мроях

У нашым каханні
Ёсць шлохі і трымценне
Восені —

Апошняя празрыстае адзенне...
Скінем яго!
Скінем яго...
З бярэзінныя струменіць
Золата.
Мы — дрэвы,
Што скідаюць
Лістоту.
Мы старэем...

Няма больш часу
Марудзіць.
І хоць мы адкладаем
Напотым
Нараджэнне дзяцей,
Наша восень — сёння.
Адай мне сваю цеплыню,
Адай мне сваё каханне!
У позыю шлюбную ноч
Трымцелі
Колеры восені.

Грэг КУЗМА

Паэзія

Старыя формы,
Падобныя на пустаы гнёзды.
Яны пераўтвараюцца ў домкі
Пасля таго,
Як іх заселяць.
Толькі мала якія птушкі
Могуць заляцець туды,
А галоўнае
Вылецець адтуль...
Потым у свет нясуцца гукі.
Здавалася б,
Адны і тыя ж...
Але жыхары домікаў
Прапускаюць іх
Прэз сэрцы. —
І яны існуюць
Кожны на свой манер.
Менавіта тады
Мы пачынаем
Уважліва прыслухоўвацца
Да галасоў.
І чутныя яны
Усяму свету.

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Пісьменнік едзе за мяжу...

«Круглы стол» «Слова — дружбы і праўды вястуі: творчыя вынікі замежных паездак — паэзія і публіцыстыка» быў арганізаваны Саюзам пісьменнікаў сумесна з Таварыствам дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Такая тэма выбрана невыпадкова. Беларускія літаратары даўно выязджаюць за мяжу як у складзе афіцыйных дэлегацый, прымаючы ўдзел у рабочых чарговых сесій Генеральнай Асамблеі ААН, так і па лініі Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, па камандзіроўках СП. Калі акінуць вокам плён гэтых камандзіровак, дык можна назваць нямала твораў, што трывала прапісаліся ў літаратуры. Найперш — паэтычныя цыклы і падборкі, а таксама пісьменніцкая публіцыстыка.

На гэтым і засяродзіў увагу прысутных, адкрываючы пасяджэнне «круглага стала», сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак. Ён падкрэсліў, што падобныя паездкі для літаратараў павінны стаць традыцыйнымі і праводзіцца часцей, бо шмат даюць назіранняў, падказваюць новыя тэмы, актывізауюць публіцыстычную дзейнасць.

З гэтай думкай пагадзіўся і Максім Танк. Ён закрануў і іншыя аспекты праблемы. Зразумела, значнаў народны паэт, паездкі ў складзе афіцыйных дэлегацый карысныя, але асабліва плён дае працяглае знаходжанне літаратара ў іншай краіне. У якасці прыкладу ён

спаслаўся на гісторыю ўзнікнення «Іранскага дзённіка» П. Панчанкі. М. Танк гаварыў і аб плённасці асабістых кантактаў літаратараў розных краін, што таксама садзейнічае тэматычнаму пашырэнню літаратуры, узаемаўзбагачэнню нацыянальных літаратур.

Н. Гілевіч, называючы «Іранскі дзённік» П. Панчанкі, эсэістыку Я. Брыля, што з'явілася вынікам паездкі аўтара ў Індыю і стала гонарам нашай літаратуры; прыгадваючы творы М. Лынькова, М. Лужаніна, Г. Бураўкіна, Р. Барадуліна, К. Кірэнкі, В. Карамазова і іншых пісьменнікаў, падкрэсліў, што за рэдкім выключэннем паездка за мяжу не толькі не застаецца без следу, але часам пакідае і вельмі значны след. Асабліва аздача назіраецца тады, калі едзе за мяжу літаратар сацыяльна актыўны, паграмадзянскі настроены. Разам з тым, Н. Гілевіч з трывогай канстатаваў, што, на жаль, на замежным матэрыяле вельмі мала пішацца кнігі для дзяцей і моладзі. Можна назваць хіба што творы В. Вольскага, Г. Васілеўскага, прыгадаць раман «Амок» Я. Маўра, некаторыя яго апавяданні. Аўтар іх хоць і не выязджаў у іншыя краіны, але дзякуючы свайму таленту, эрудыцыі здолеў раскажаць пра жыццё ў іх праўдзіва і пераканаўча, быццам неаднойчы там бываў. Калі б у нас набольшала такіх кніг для дзяцей і моладзі, развіваў сваю думку Н. Гілевіч далей, мы толькі б выйгралі ў справе выхавання надрастаючага пакалення, перш за ўсё ў справе інтэрнацыянальнага выхавання. Праўда, працягваў прамоўца,

нельга не сказаць, што поруч з цікавымі, значнымі творамі на замежным матэрыяле часам з'яўляюцца і павярхоўна напісаныя, пазбаўленыя праблемага аналізу. У падобных публікацыях няма філасофіі, заглябленасці, а яшчэ — прывязанасці матэрыялу да нашага паўсядзённага жыцця, да гісторыі беларускага народа.

На думку Янкі Брыля, замежнымі паездкамі неабходна «лячыць» моладзь ад сляпога захаплення ўсім зарубежным, ад нізкапаклонства перад Захадам. Пісьменнік прыгадаў свае ўражанні ад падарожжаў з М. Танкам вакол Еўропы, з П. Панчанкам у Канаду і Польшчу... Паездкі такія, зазначаў Я. Брыль, вельмі карысныя, бо пашыраюць круггляд, прымушаюць іншымі вачыма глядзець на жыццё ў замежных краінах. Пазнаванне свету, якое адбываецца пад час іх, пазбаўляе наіўнасці, пашырае круггляд. Гаворачы пра мастацкія вартасці твораў, што з'яўляюцца пасля такіх камандзіровак, прамоўца адзначаў і павярхоўнасць, трафарэтнасць асобных публікацый. У сваім выступленні Я. Брыль закрануў і праблему забеспячэння беларускімі кнігамі, іншымі выданнямі тых, хто за мяжой вывучае беларускую мову і літаратуру. Найперш ён звярнуў увагу на становішча, якое склалася на Беласточчыне. Там працуюць беларускія школы, ліцэі, і Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі магло б пасадзейнічаць, каб туды пасылаліся кнігі, падручнікі.

Пісьменнікі павінны выязджаць за мяжу часцей, у гэтым сумнення быць не можа, але, як зазначыў В. Карамазав, куды лепш было, калі б такія паездкі сталі больш рэгулярнымі. Што датычыць творчай аддачы, то паездкі даюць шмат тады, калі ў іх прымаюць удзел людзі неабякавыя, здольныя ўбачыць і адчуць найбольш істотнае і характэрнае ў жыццё

ці іншых краін, іншых народаў. Увогуле праца над творамі, што з'яўляюцца пасля паездак, сказаў В. Карамазав, патрабуе вялікай унутранай душэўнай работы. Толькі ў такім разе яны маюць права на жыццё.

Дзелячыся ўражаннямі ад наведвання Злучаных Штатаў Амерыкі, У. Карызна закрануў і такое пытанне, як пачуццё саветскай годнасці тых, хто выязджае за мяжу, адзначаў, што сляпое захапленне ўсім замежным, што дае значыць у некаторых творах, павінна саступіць месца цвярозым ацэнкам чужога жыцця.

Перабудова, якая працягваецца ў жыцці саветскага грамадства, сказаў П. Макаль, павінна закрануць і такую сферу, як паездкі пісьменнікаў за мяжу. У Саюзе пісьменнікаў СССР ёсць замежная камісія, у некаторых саюзных рэспубліках таксама створана нешта падобнае. Добра было б, каб такая камісія была створана і ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

В. Рагойша зазначыў, што нямала даюць паездкі за мяжу не толькі празаікам і паэтам, але і літаратуразнаўцам, гісторыкам літаратуры. Ён спаслаўся, у прыватнасці, на паездку ў Англію — А. Мальдзіса, пасля якой з'явіліся цікавыя публікацыі.

Як і некаторыя іншыя прамоўцы, В. Нікіфаровіч прапанаваў актывізаваць дзейнасць Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі па забеспячэнню замежных перакладчыкаў з беларускай мовы неабходнай літаратурай, перыядычнымі выданнямі.

Рэфэрэнт па кнігаабмену Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі Л. Караваяка раскажаў аб мерах, якія прымаюцца таварыствам у гэтым кірунку, гаварыў аб сваіх сустрэчах з суайчыннікамі за мяжой.

Вынікі гаворкі падвёў В. Зуёнак.

Наш кар.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 11

Адкрывае нумар артыкул Я. Бабосава «Рэвалюцыя духоўная здабыткі».

Гісторыя-рэвалюцыйнай тэматыцы ў беларускім мастацтве прысвечаны матэрыялы У. Рынкевіча («Сцвярджаючы нацыянальную своеасабліваасць»), Р. Смольскага («Нараджэнне новага свету»), Н. Фральцовай («Да высокай праўды»).

Аб ролі кінамастацтва ў фарміраванні палітычных поглядаў і грамадзянскай пазіцыі асобы разважаюць У. Мацвееў і Ю. Новікаў («Выхоўваць патрыёта, грамадзяніна»). Вобраз камуніста ў беларускім кіно раскрывае Е. Бондарава («Вера ім крылы давала»).

Пра беларускі палітычны план, супрацоўніцтва калектываў мастацкай самадзейнасці БССР і ГДР, пра тэатралізаванае прадстаўленне, мастацкае афармленне кнігі беларускага пераадрукара, пра народнага майстра аплікацыі раскажаюць А. Атраховіч («Планат-змагар»), А. Рэзнік («Шляхамі дружбы»), Д. Падбярэзні («Святла стартвала ў Мінску»), Я. Неміроўскі («Тыпаграфіка скарынаўскіх выданняў»), Я. Сахута («Сонечныя ўзоры»).

Тэатральнаму, музычнаму і мастацкаму жыццю прысвечаны публікацыі Г. Коласа («Паэзія і проза сцэны»), А. Байнава («У лютэрну трыенале»), Г. Ермачэніна («На новым этапе»), Р. Аладавай («Опера буйным планам»), А. Ціхановіч («...Будзе песня!»).

Пра дзелчаў беларускай культуры пішуць В. Сізно («Сакраты Рыгора Шырмы»), П. Васілеўскі («Кроплі зорнага дажджу»), Т. Салаўёва («Саюз творчасці, таленту, майстэрства»).

Ёсць «Старонкі календара» і «Хроніка мастацкага жыцця».

Піша паэт паэту...

Змешчана
ў «Братэрстве»-87

Інтернацыянальнае і нацыянальнае. Як многа сёння мы гаворым пра гэтакі Здаецца, яшчэ са школы ведаем, што да агульначалавечага можна прыйсці толькі праз нацыянальнае. І ўсё ж...

На працягу стагоддзяў дружба паміж народамі вызначалася канкрэтнымі справамі, а не гучнымі словамі. І сапраўдным інтернацыяналістам можна назваць, напрыклад, і класіка армянскай літаратуры Сянт-Наву, які яшчэ ў XVIII стагоддзі працаваў на ніве не толькі армянскай, але і грузінскай, і азербайджанскай культуры.

«Сапраўдны інтернацыяналізм сваёй перадумай мае павагу аднаго народа да другога і абарону яго. Тады чалавек, які сустрачае другога, будзе радавацца і захапляцца прыгажосцю і талентам яго». Гэтыя словы вядомага латышскага паэта Яніса Петэрса прыгадаліся мне, калі чытала невялікую публікацыю ў літаратурным зборніку «Братэрства-87». Гэта нататкі-ўспаміны народнага паэта Беларусі Пімена Панчанкі пра яго «дарагіх сяброў, якіх ужо няма сярод нас, пра тых народных паэтаў Латвіі: пра Яна Судрабальна, Мірдзу Кемпе і Ояра Вацыеціса».

Расказваючы пра «моцнага, плячывага, спакойнага, сапраўднага латышскага стралка» Яна Судрабальна, П. Панчанка вылучае ў яго, акрамя вялікага таленту і шырокай эрудыцыі, яшчэ адну вельмі прывабную рысу: «абсалютную адсутнасць нацыянальнай абмежаванасці».

Нацыянальна абмежаванасць адсутнічае і ў аднаго з самых нацыянальных паэтаў сучаснай Беларусі — П. Панчанкі. І менавіта таму з такой любоўю і захапленнем, з такой чалавечай павагай і разуменнем можа гаварыць ён, сапраўдны інтернацыяналіст, беларус, пра сваіх незабытых латышскіх сяброў. Есць нешта сімвалічнае, што літаратура братняй Латвіі паўстае перад намі ва ўспамінах П. Панчанкі ў вобразах інтэлігентнага і мудрага Яна Судрабальна, па-жаночаму далікатнага і імпульсіўнага Мірдзы Кемпе і маладога Ояра Вацыеціса, «паэта з геніяльнымі задаткамі».

«Дарагі Пімен, а якая вясна ідзе...» — пісаў Ояр Вацыеціс у адным са сваіх лістоў да Панчанкі. — Дні тры ў нас моцна раставала, сёння — вясновы заваяе. У нас гэтую вясню называюць «жаўруковай заваяе». Добра, праўда? Гэта заваяе, якую ўжо бачаць і ў якой мерзнуць жаўрукі». Пісаў, нібы прадчуваючы ўласны лёс, бо і сам ён быў тым жаўрукам — як і кожны сапраўдны паэт, — якому не знесці халодную вясню.

Лісты латышскіх сяброў, якія арганічна ўліліся ў плынь успамінаў П. Панчанкі, распавядаючы не толькі пра іх лёс і творчыя памкненні, пра іх любоў і зацікаўленасць Беларуссю і нашай літаратурай, яны ў нейкай ступені дапамагаюць яшчэ і лепш зразумець асобу і пазію самога П. Панчанкі.

«Твае вершы такія ж, як ты сам: у іх гучыць твая жыццёвая сардэчнасць, душэўная мяккасць і разам з тым ёсць у іх нешта непакіснае, таксама твая тонкая іронія, словабытны сонечны гумар... І калі ты плачаш, Пімен, дык нагадваеш ангела. Так добра, што чалавек харошы! Гэта мала добрых людзей». Гэта радкі з ліста Мірдзы Кемпе, так мог напісаць толькі паэт, да таго ж сапраўдны паэт і сапраўдны сябра.

І яшчэ... «Ваша пісьмо прывяло мяне ў доўгачасовае захапленне. І зразумейце, дарагі Пімен, што не з-за кампліменту (калі ўжо зусім даверліва, дык з-за іх толькі ледзь-ледзь). Кранула тое, што я Вас паважваю, дужа сімпатызую Вам, у Вас нейкая дыябальская, што горне да слабе, нейкая рыса незразумела прыцягальная». Гэта гаворыць паэт, «чарнявы, прыгожы, хутнавокі і нейкі загадкавы» Ояр Вацыеціс.

Як добра, што падперазаныя сіній Даўгавай-Дзвіной, нашы рэспублікі Беларусь і Латвія нясуць праз вянкі агонь нашага братэрства, нашай гістарычнай памяці. І як добра, што падтрымліваюць яго выдатныя паэты Беларусі і Латвіі. Гэта сапраўдны інтернацыяналізм, які рэалізуецца ў канкрэтных справах.

Галіна ТЫЧКО.

ПАХОДНЯ АБУДЖАНАЙ ПАМЯЦІ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

у аўтара быў вельмі дарэчы, калі ўлічыць тадышнія спробы афіцыйнай навукі і публіцыстыкі выдаць Скарыну за «істинно русского» першадрукара і падначальні ягоны аўтарытэт палітычнаму курсу на русіфікацыю беларускага насельніцтва. (Так, палачыцель Віленскай вучэбнай акругі, адзін з ідэолагаў русіфікатарскай палітыкі, «русского дела» царызму ў Паўночна-заходнім краі І. Карнілаў у 1869 г. пісаў з нагоды набыцця Віленскім музеем скарынаўскага «Апостала»: «Трэба, каб выстаўлены ў вітрынах старадрукі служылі наглядным сведчаннем некалішняга панавання рускай асветы ў мясцовым краі» і што менавіта кніга Скарыны павінна «даказаць і старшынство, і сілу рускай цывілізацыі ў заходніх губернях»).

На жаль, аўтар «Кароткай гісторыі» не пазбег сацыяльнай ідэалізацыі мінулага, класова памылковых трактовак гістарычнага працэсу, яго рэальных супярэчнасцей. І ўсё ж гэта была першая папулярная «Гісторыя» беларуса аб Беларусі, аб краіне, якую тэндэнцыйна польская ці руская гістарыяграфія разглядала як уласную «перыферыю» частку гісторыі Польшчы альбо Расіі.

Такая «Гісторыя Беларусі» сярод тагачаснага беларускага грамадства не магла не знайсці ўдзячнага чытача. Такім чытачом аказаўся і Янка Купала; — ён прысвяціў аўтару «Гісторыі» верш «Дудар», надрукаваны ў «Нашай Ніве» (1910, № 40).

Кніга мела яшчэ адну прымету. Яе жыццесцвярджальны пафас, зачэрпнуты з мінулых вякоў, усюсна быў скіраваны супраць змрочнай дарэвалюцыйнай рэчаіснасці і ёю абумоўленага некалі занадта нігілістычнага погляду на мінулае беларускага народа сярод саміх удзельнікаў вызваленчага руху. Вострыя душэўныя пануцы адольвалі праз гэта песімістычнае пачуццё маладога крытыка Сяргея Палуяна, якому нацыянальна гісторыя ўяўлялася суцэльнай шэрай плямай, без «ніводнага яскравага пункта». Можна калі не падтрымаць, то, прынамсі, зразумець і той балюча-безнадзейны папрон, што пад адрасам суайчыннікаў прапалталі прадсмяротныя вусны Палуяна: «Мы былі заўсёды толькі рабы».

Першая «Гісторыя» беларусаў узрушала, акрыляла сяброў. І, зразумела, раздражняла ворагаў — далакопаў беларушчыны з чарнасоценнага стану. Ананімны крытык з афіцыйных «Украин России» атакаваў беларускага аўтара менавіта за акцэнтацыю старадаўняга беларускага пісьменства, паколькі ніякай беларускай мовы, паводле крытыка-шавініста, у мінулым ніколі не існавала. Не мог чарнасоценец дараваць аўтару брэк лакейскай угодлівасці перад расійскімі самадзержцамі. «Тут не знайдзеце портретаў ні імператара Александра II, ні графа П. Н. Муравьева, ні митрополита Иосифа Семашки». Што ж, далакопаў беларускага народа старонкі «Гісторыі» не ўшанавалі. На месцы цароў і царскіх саноўнікаў былі тут іншыя, новыя абліччы — парт-

рэты сыноў Беларусі: Дуніна-Марцінкевіча, Багушэвіча, Янкі Лучыны, тых, хто ўвасабляў духоўнае ўваскрэшэнне забранай і скалечанай Радзімы.

Амаль адначасна з першай беларускай «Гісторыяй» выходзіць з друку «Беларуская бібліяграфія» Р. Зямкевіча. Дзе было прадстаўлена каля 80 старадрукаў XVI—XVIII стст., ад Бібліі скарынаўскага перакладу — да «Казанняў», выдадзеных за кошт Францішка Чарнецкага ў Луцку (1798). Праўда, бібліяграф-аматар, відаць, па недасведчанасці перастарэўся і залічыў, не ўдакладняючы, да ліку беларускіх шэраг царкоўна-славянскіх, украінскіх альбо ўкраінска-беларускіх выданняў (Астрожская Біблія І. Фёдарова, кнігі Г. Сматрыцкага, К. Траквіліёна, І. Галытоўскага, З. Капысценскага, П. Магілы, Л. Барановіча). Далёкая ад дасканаласці праца Зямкевіча і з боку іншых навукова-бібліяграфічных паправаў. Але ў галоўным публікацыя была беззаганнай: яна ўзнаўляла і ажыўляла панарамію, «паміненую» карціну нацыянальнай кніжнай спадчыны, вартай вывучэння і ўзбагачэння Скарына, Будны, Кавячынскі, Крышкоўскі, Хадкевіч, Цяпінскі, Мамоныч, Гарабурда, Зізаній, Сматрыцкі, Карповіч, Мужыноўскі... Прозвішчамі слінных продкаў адказвала Беларусю на пытанне пра свой культурна-гістарычны радавод, адкрываючы свету сваё мінулае, пераадольваючы заадно і ўласны «гістарычны» нігілізм. «Бібліяграфія» Зямкевіча была надрукавана ў Календары «Нашай Нівы» на 1910 г., што, як і газета, шырока разыходзілася па ўсёх і мястэчках Беларусі і нават за яе межамі.

Годам раней «Наша Ніва» (1909, № 39) змяшчае спецыяльны артыкул пра Скарыну — «Калі друкаваўся першая беларуская «Біблія»? Публікацыя без подпісу, на думку даследчыкаў, належала С. Палуяну. У артыкуле пададзены кароткія біяграфічныя звесткі пра першадрукара, яго асветніцкі подзвіг азначаны на пакае тагачаснага культурнага развіцця Чэхіі, Украіны, Літвы, Польшчы, Латвіі. Наогул беларускі першадрукар успрымаўся публіцыстамі «Нашай Нівы» як сімвал даўніх творчых сувязей беларусаў з рускім, украінскім, чэшскім, польскім, літоўскім народамі. І ў гэтым сэнсе вопыт мінулага закліканы быў дапамагчы ўзаемадзеянню з братнімі народамі на новым гістарычным этапе, лепшаму спалучэнню нацыянальных і агульначалавечых задач маладой беларускай літаратуры.

З вопыту мінулага выносіла айчынная думка, маладая беларуская інтэлігенцыя скарынаўскія ўрокі грамадскага падзвіжніцтва, пераадолення сацыяльнай ізаляванасці ад народных патрэб. «Гістарычныя варункі нашага народа, — чытаем у артыкуле з Календара «Нашай Нівы» за 1914 год, — зламаліся так, што, гонячыся за прывілеямі і магнацкай ласкай, панінула нас наша інтэлігенцыя, гарады таксама страцілі наш, беларускі характар, але беларус заняў зямлю, ён і ёсць той «народ», у каторага ў руках сіла, з мазала каторага корміцца і горад, і двор, і інтэлігенцыя». Можна папрануць аўтара за завучанне, «асяляненне» разуменне народа, бо жыццё рухалася, як раней паказала Цётка сляйнай «Прыскай над крывавымі разорамі», мазалім і селяніна, рабочага, і салдата, высылкамі ўсяго эксплуатаемага люду.

Айчынная кніжная традыцыя адыграла не апошнюю ролю ў канчатковым выбары адроджаным беларускім друкам адзінага, пасля паралельнага карыстання «гражданкай» і «лацінкай», шрыфту. У дыскусіі па гэтым пытанні, праведзенай «Нашай Нівай» у 1912 г., важнае слова ў падтрымку кірылічнага шрыфту сказаў Янка Купала. Вопытам мінулага ўзмацняў паэт аргументы на карысць вяртання да літаратуры, «якімі суджана было друкавацца першай беларускай свецкай кніжкай — Статуту Літоўскаму».

Нельга прамінуць краязнаўча-арганізатарскай працы беларускай газеты. У сабранай пры рэдакцыі «Нашай Нівы» калекцыі Луцкевіча знаходзіліся унікальныя старадрукі — «Трыдзедзь каляровай» Швайпольта Фіеля (1491), частка (70 старонак) Бібліі Скарыны, Статут Вялікага княства Літоўскага (1588), Вучыцельскае евангелле (1618) і іншыя. Калекцыя складала аснову першага грамадскага Беларускага музея ў Вільні (1921—1941 гг.). З набыткамі-памяткамі непасрэдна знаёмліся Янка Купала, М. Багдановіч, З. Бядуля, Ц. Гарны, К. Буйло, М. Гарэцкі, Я. Драздовіч, пазней, у 20—30-я гады — П. Сергіевіч, Максім Танк, М. Машара, Л. Генюш; усе яны прама ці апасродкавана звярталіся да скарынаўскай тэмы, гістарычна-духоўнай спадчыны народа.

Вядома таксама аб намаганнях нашаніўскіх дзеячаў заснаваць навуковае таварыства імя Францішка Скарыны, запісаўца да якога і падрыхтаваць жыццёпіс першадрукара выказаў гатоўнасць М. Багдановіч у лісце да рэдакцыі «Нашай Нівы» ад 21 кастрычніка 1913 г. Тут жа, у нашаніўскім асяроддзі, сумесна з выдавецкай суполкай «Загляне сонца...» выдаецца (не пазней 1915 г.) паштоўка «Доктар Францішак Скарына» ў гонар 400-годдзя беларускага друку. На адной з такіх паштовак-цыдулак, як іх тады называлі, сакратар «Нашай Нівы» пісаў Язэпу Драздовічу на станцыю Лужкі, на Віцебшчыну 30 мая 1915 г.: «Даражэнькі паночку, ...ці не ўзяліся б Вы нарысаваць у вялікім фармаце партрэт Ф. Скарыны з гэтай цыдулькі?» Мажліва Драздовіч і стаў выканаўцам унікальнага, добра вядомага сёння малюнкавага вобраза беларускага першадрукара — мастацкай работы дасюль не вядомага аўтара? Прыкладна ў тым самым часе Драздовіч вылезіў з гіпсу партрэт першадрукара і падараваў беларускай кнігарні ў Полацку, якую падаручэнню «Нашай Нівы» вяла К. Буйло. Скарынаўскі вобраз будзе спадарожнічаць Язэпу Драздовічу праз усё жыццё, натхняючы «вечнага вандруніка» на пошукі вялікай мастацкай праўды аб беларускім народзе, яго слаўным мінулым (жывапісны цыкл «Скарыніна», рукапіс незавершанай пазмы «Трызна мінуўшчыны» і інш.).

Першая сусветная вайна запараволіла, але не спыніла скарынаўскай працы беларускіх асветнікаў. У 1915 г. перастае выходзіць «Наша Ніва». Аднак скарынаўская тэма нашла працяг на старонках наступных беларускіх газет — «Гоман», «Вольная Беларусь», што незадоўга перад Кастрычніцкай рэвалюцыяй выходзілі ў Вільні і Мінску. «Вольная Беларусь» 8

жніўня 1917 г. выйшла з буйным, праз усю першую паласу загаловак: «400-лецце беларускага друку. 1517—1917». Юбілейная дата разглядалася як вялікае народнае свята ў гонар пачынальніка — Скарыны, чые творчае падзвіжніцтва азначала «эпоху ў культурным жыцці» народа. У гэтым жа юбілейным выпуску з артыкулам «Доктар Францішак Скарына» выступіў М. Гарэцкі, дзе падаў сціслае змястоўнае апісанне жыцця і творчасці першадрукара, народнага асветніка-гуманіста. Гарэцкі, параўнаўшы лексіку Скарыны з сучаснай беларускай мовай, звярнуў увагу на мноства роднасных слоў, якія «праз чатыры вякі ані каліўца не змяніліся». М. Гарэцкі па сутнасці першым у дакастрычніцкім мова-літаратуразнаўстве паставіў пытанне аб моўнай пераемнасці ў айчынным пісьменстве, якое ў той час недаацэньвалася і ў пэўным сэнсе недаацэньваецца да нашых дзён (Гл.: Садоўскі П. Час одуму. «Польмя», 1986, № 5). У тым самым нумары Р. Зямкевіч разгледзеў значэнне Скарыны для далейшых лёсаў айчынай культуры, для развіцця беларускага творчага пабрацімства (Пётр Мсціславец, Лаўрэн Зізаній, Сімонаў Полацкі, Галыш Капіеўскі). «Народ з гэтым мінулым не прападзе», — падагульвала «юбілейная» разважанні аб Скарыне «Вольная Беларусь».

Тады ж, у сувязі з юбілеем, выказваліся і практычныя прапановы па ўвэкавечанні імя і творчай спадчыны Францішка Скарыны: перавыдаць кнігі першадрукара, узвесці ў Полацку помнік, стварыць Беларускаю гістарычную бібліятэку імя Скарыны, дзе сабраць старадрукі, рукапісныя кнігі, старадаўнія акты і г. д. Робіцца спроба па арганізацыі навуковага таварыства імя Ф. Скарыны, аб чым сведчыць і знойдзеная намі ў віленскіх архівах друкаваная «Абвестка» — фірменны знак таварыства; чыныцца крокі па выданні «юбілейнага» «скарынаўскага» календара; выказваецца ідэя аб падрыхтоўцы біяграфічнага слоўніка дзеячаў беларускай культуры, першую старонку якога адкрывала б прозвішча сляйнага Палачаніна (ЦНБ АН ЛітССР, аддзел рукапісаў, ф. 21-843, л. 1).

ТВОРЧАЯ РЭКАНСТРУКЦЫЯ нацыянальнай гісторыі, культурнай спадчыны, праведзенай «Нашай Нівай», дэмакратычнай публіцыстыкай, аказала станоўчы ўплыў на абуджэнне гістарычнай памяці, усёе нацыянальнай свядомасці народа. Дасюль безасабовы «тутэйшы» беларус, жыхар «забранга краю» пачынаў павольна пазнаваць сябе самога, углядацца ў сваё сапраўднае аблічча, замаляванае і запэцканае тэндэнцыйна-каланіялісцкімі фарбамі буржуазнай літаратуры. Гістарычная свядомасць побач з іншымі сацыяльна-палітычнымі і эстэтычнымі чыннікамі насычала творчую атмасферу маладой беларускай літаратуры, спрыяла варункам, «экалогіі» яе самаразвіцця. Яна, свядомасць, адначасна азначала пэўную ўмоўную мяжу, што дзяліла і злучала — у літаратурна-творчым сэнсе — Старую Беларусь і Беларусь Маладую. Яднала ўсе тры часова-гістарычныя вымярэнні — мінулае, сучаснае, будучае ў адно суцэльна-дынамічнае, вечна рухомое дзеянне народа, як неад'емную перадумову яго паў-

накроўнага развіцця, зарука неўміручасці.

Духоўнае суладдзе, «узаемадзеянне» абедзвюх Беларусаў — «старой» і «маладой», апетае Купалавай лірай, іншымі майстрамі роднага слова, складае вельмі цікавую, на нашу думку, дасюль уважліва не працываганую старонку нашай дакастрычнай літаратуры. Неабходна было прывесці і літаратура прыводзіла ў рух новыя, дрымотныя ў глыбокіх шовішчах духоўныя рэсурсы, аб беларускі, «мужыцкі» народ убачыў свае багатыя скарбы, адчуў за сабой маральную сілу, моцны «гістарычны» тыл, і, значыць, паверыў ва ўласнае гістарычнае прызначэнне, адчуў, нарэшце, здольным «сцвердзіць сябе, сваю самастойнасць і самабытнасць» (С. Андрэюк). Справа вельмі пацэсна і вельмі нялёгка, падуладная натуре магутнага, сапраўды прапачага духу.

Гуртаванню вызваленчых сіл падначалена ў Купалы і мастацка-вобразнае асэнсаванне нацыянальнага мінулага, гарачым пульсаваннем якога прасякнуты не адзіны раманізаваны твор пэняра. Пазней, у разняволенай, Савецкай Беларусі аўтар «Жалейкі» дасць паэтычна-абагульненнае тлумачэнне сваёй тытанічна-праарочай рабоце:

Бараніў твой дух ад плесні,
Аб думцы шчыра твайг дбаў.
І паўтараў воднік песняў,
Што прадзед ветрамі складаў.

Купала добра ведаў долю свайго народа з яе ўзлётамі і спадамі, светлымі і пакутнымі бакамі. Бібліятэкар на жыццёвым вопыце (праца ў віленскай бібліятэцы Б. Л. Даніловіча ў 1908 г.), заўзяты кнігалюб, не мог Янка Купала не пасрэдна не пазнаёміцца з першадрукамі Скарыны, балдзе гэтаму спрыяла «нашаніўскае» творчае асяроддзе Вілені, а затым Пецярбурга. «У нас, — успамінала ў 1962 г. К. Буйло, — была моцная сувязь з рэдакцыяй «Нашай Нівы», дзе тады працаваў Янка Купала. Бядуля... куды вельмі часта прыходзіла Цётка... Мы чыталі Статут Літоўскі на беларускай мове, творы Скарыны і другія антыкварныя выданні...»

Словам, падручнікам самаадукацыі, першакрыніцай гістарызму рамантычнай паэзіі Купалы, служылі перадусім рэальныя падзеі, імені, што напайнялі шматвяковую біяграфію народа. Старонкі гэтай біяграфіі месцамі забытай, месцамі скажонай «усходнімі» ці «заходнімі» вучонымі, узаўважылі ўслаўляў паэт-летанісец, увакрасаючы ў зняволеным, «паптаганым народзе» чалавечую годнасць, дух непакоры і бунтарства.

Ня ўмруць, ня ўмруць ужо яны,
Раз хочучь сонца, славы, песні,
Заб'юць ім зычныя званы
Прабудным званом на правесні.

Сваёй забранай старане,
Скаванай мучаніцы-княжне,
Узнясуць пасады на кургане
На панаванне недасяжне.

На дзеле — ножны йшчэ слугой,
У думках — вольны ўжо людзі;
Над сэрцам іх, над іх душой
Наш дух лунаці вечно будзе.

Паэма «На Куццю», урывак з якой працываганая, па-свойму прыкметная ў купалаўскім абыходжанні з нацыянальнай гісторыяй. У разуменні паэта — яна вельмі багатая і павучальная і не можа не выклікаць узнёсла слой, шчырага трапятка хвалявання; а некалі і вострай, самакрытычнай заўвагі, наогул жа, глыбокай філасофскай засяроджанасці над лёсамі Радзімы, над шляхамі яе вызвалення.

У рамантычнай замілаванасці мінулым часам згладжваліся ўнутраныя супярэчлівасці, і яго мастацкая рэтраспекцыя становілася ідэалізаванай. І ўсё ж наўрад ці правамерна такую

ідэалізацыю, як здарэцца, тлумачыць негістарычным успрымманнем Купалам беларускай мінуўшчыны. Тут, на нашу думку, варты размяжоўваць фактычна-гістарычны матэрыял і вобразна-стыльавы сродкі яго паэтызацыі альбо ідэалізацыі. Размяжоўваць, адрозніваць — не значыць адрываць, проціпастаўляць адно другому, бо купалаўскі рамантызм, паводле слушнай заўвагі крытыка В. Гапавай, — з'ява арганічная і цэласная, адзінадушная сродкаў і прадмета выразу, «гэта сама рамантызаваная сродкамі мастацтва рэальнасць». Першым, хто беспамылкова ацаніў згаданую рысу Купалавай творчасці, быў М. Гарэцкі, які пісаў у «Гісторыі беларускай літаратуры»: «рэальнае праўдзівае жыццё, праведзенае праз буйную рамантыку». Вось як гэта рабілася Купалам:

За мною ўсцяж і тут і там,
Іх вусны бледныя шапталі:
«Адайдце песню нашу нам!
Нашто схавалі — расхвалі!»

Канечне, і князь, і княжыцкія ганцы з тае ж «Куцці», што збудзілі змораных пакутным сном суродзічаў—асобы сімвалічна-міфалагічныя, як сімвалічны ўвесь наскрозь ідэалізаваны малюнак паэмы. Але ж мы ведаем, а раней за чытача гэта дасканалая ведаў аўтар, што за сімвалам украдзенай у народа песні стоена суровая, выкрывальная праўда аб духоўнай славе і моцы знявечанага прыгнётам і паніжэннем народа («Чужыныцы запрэглі народ у прыгон, а песню аддалі на здэкі», — верш «Казка аб песнях»). Тое, што беларускае дзіце не магло навучацца роднаму слову і што яно, слова, толькі і дазнавала ад тагачаснага ладу гвалту і паніжэння — хіба ж гэта быў міф? А тое, што слова беларускае стагоддзямі раней гаспадарыла, шанаванае, у сваім доме і нават «сваё права чужым дыктавала» — было таксама гістарычнай выдумкай, ідыліяй? Ніколькі не. Самая канкрэтная, некалі да жудасці рэальная проза рухала рамантычнай, па-мастацку ідэалізаванай лірай паэта.

З народам не накетнічаюць.
Вучаны і настаўнікі народа.
Купала гэта добра ведаў. Толькі шчырае, няхай сабе і горнае слова праўды здольна знайсці водгук у сэрцы народным. Яе, вялікую і драматычную, узнісла і супярэчліваю праўду, — такой жа ўзнёслай і суровай, прамой, што называецца, гаворнай выслававаў пясняр-прапок. Шырокі гістарычнага кантрасу шырока вынарыстаны ў верхах Купалы «Роднае слова», «Наша песня», «Родныя песні», «Песня і сіла», «Блізкі і далёкі», «Беларушчына», «Ужо днее», а таксама ў паэмах «Курган», «На Куццю», «Гарыслава», тэматычна так ці іначай звязаных з лёсамі нацыянальнай культуры, беларускага слова і выражаных найчасцей у алегрычным вобразе роднай песні альбо народнага музыкі, гусляра-песняра.

З мінулага выносіла новая літаратура не толькі станоўчыя, вартыя наследвання ўзоры. Дазнавала яна і горкіх уроках таго, як здраджваў і паніжаўся народ, гонар беларускі праз саміх беларусаў-рэнегатаў. І ўрок з нашай няславы таксама выкарыстоўваліся ў якасці горкага ды неабходнага псіхічнага ляркства для ачышчэння душы народнай ад дамешак халуйска-нявольніцкай псіхалогіі. Прыклад Купалы-публіцыста, як і Купалы-паэта, быў у гэтым выпадку бездакорны: «На беларускай зямлі было і цяпер ёсць нямаля фальшывых пракоў, шмат рэнегакіх душ, што за лыжку поснай поліўкі з чужой міскі запрадаюць сябе і свой народ у рабства чужынам, але гэтага няма чаго баяцца... Будзем жа верыць, што і ў нас, беларусаў, прыдуць новыя людзі, новыя прарокі і будуць пабожаму над фальшывымі прарокамі і прадажнічымі душами суды судзіць...» («Беларусь», 1920, 24 чэрвеня).

ТАЯ Ж ІДЭЯ СПАДЧЫНЫ, гістарычнай пераёмнасці ў развіцці нацыянальнай культуры знайшла бліскучае філасофска-мастацкае выражэнне ў творчасці Максіма Багдановіча. Яго трапяткія мініяцюры з цыкла «Старая Беларусь» данеслі да чытача надзіва чыстае, жыватворнае пачуццё любові да Радзімы, зроджанае ў сьмяротным сэрцы Паэта. Як і для Купалы, мінулае роднай краіны для Багдановіча — гэта перадусім памяць аб продках, памяць свяшчэнная. Можна яе выказаць словам, перажываць употай, нельга толькі бланзаваць над ёю.

Пэўна, высокаякая этычная настроенасць у спалучэнні з дасканалым веданнем гістарычнага матэрыялу, з паэтычным талентам і дазволілі аўтару «Летапісца», «Кнігі», «Безнадзейнасці», «Слуцкіх ткачы», «Пагоні» выказаць цудадзейнае характава ў гэтых і многіх іншых вершах. Узвысіў беларускае слова на такую вышыню мастацкай дасканаласці, дзе нацыянальная літаратурная класіка ўжо становіцца шэдэўрам і сусветнай культуры. У гэтым арганічным узаемадзеянні этычнага і эстэтычнага пачаткаў Багдановіч бяспрэчна ішоў ад свайго слаўтага продка Скарыны, першага беларускага інтэлігента, чыя высокая адухоўленасць, самаахвярнае падзвіжніцтва ў імя народа служылі для новых пакаленняў узорам і крытэрыем інтэлігентнасці. Не выпадковы тут і непасрэдны зварот да фігуры Скарыны — першая ў беларускай літаратуры спроба мастацкага асэнсавання вобраза сьліннага гуманіста-асветніка. Нельга не падкрэсліць высокую гістарычную культуру Багдановіча, дасведчанасць у старабеларускай кніжнай спадчыне, у творчасці першадрукара Скарыны, якому Багдановіч меўся прысвяціць спецыяльную працу, незавершаную з-за данаснае смерці пісьменніка. У нацыянальна-творчым сталенні маладога паэта Багдановіча прыкметную ролю адыграла непасрэднае знаёмства з памяткамі айчынай старасвецчынны пры «Нашай Ніве» пад час адведзін Вілені ўлетку 1912 г. Найбольш глыбокае ўражанне на маладога творцу, паводле пазнейшых успамінаў сакратага газеты, зрабілі старадаўнія кнігі, дакументы, а таксама слуджкі паясы. «Гэта ёсць фундамент нашага адраджэння! Гэта і за тысячу гадоў сведчыць аб нас!», — усклікнуў у захалпенні паэт.

Узноўленая Багдановічам старадаўняя Беларусь вабіць жывымі дзеючымі асобамі, канкрэтнымі «апрадмечанымі» дэталі, мноствам жыццёвых, дакладна падмечаных драбніц, што ўсё разам узятае і надае паэтычнаму малюнку неадольную прыцягальнасць. Далёкая і зразумелая нам — старая Беларусь Максіма Багдановіча. Войты, лаўнікі, райцы, рамеснікі-залатары, іконнікі, ткачы, перапісчыкі — героі з уласнымі прозвішчамі, дакладна выпісанымі абліччамі: доктар лекарскіх навук Скарына, што «ў доўгай вопратцы на вежы сочыць зоры», ці перапісчык старадаўніх кніг «за вузенькім вакном» манастырскіх сцен, альбо майстар залатых спраў Антон Курж, дасведчаны ў высокім мастацтве творца, для каго самацэнная краса і практычная ўжывальнасць прыгожых з'яўляюцца непадзельна злучанымі, узаемна абумоўленымі між сабой.

Можна сказаць, што Багдановіч першы з нашых пісьменнікаў найбольш удумліва і глыбока ўгледзеўся ў нацыянальную гісторыю беларускім вачыма і тое, што ім з убацанага і перажытага пераказана чытачу, азначала якасна новы крок у развіцці народнай самасвядомасці, эстэтычнай думкі, літаратурна-мастацкай творчасці. Старадаўняя Беларусь Багдановіча становілася яшчэ адной свежай, глыбіннай крыніцай пазнання, дзейснага патрыятычнага мыслення, рэвалюцыянізуючае значэнне якога пазней гэтак жа дасканалы за-

значыць Ніл Гілевіч у паэме «Родныя дзеці»:

Сатрапы знаюць і шалопяць,
Сатрапы знаюць нездарма,
Што ў нас не толькі граць і
Што ў нас гісторыя была.

Па сутнасці самога метаду рамантызацыі мінулага як спосабу выяўлення магутных, нескаронных творчых сіл народа — Багдановіч роднасны Купалу. Невыпадкова, мабыць, і купалаўскае чатырохрадкоўе («Усё прайшло, мінула...») пазначана эпіграфам да цыкла «Старая Беларусь». Але праблема, агульная для абодвух паэтаў-класікаў, Багдановічам вырашаецца адметнымі, уласцівымі толькі яму стыльавымі прыёмамі і сродкамі.

Сярод беларускіх пісьменнікаў Багдановіч хіба найбольш блізка Скарыне і з боку разумення праблемы прыгожана, характава. У аўтара «Музыкі», «Мадонаў», як і ў перакладчыка і аўтара прадмоў да беларускай Бібліі, прыгожае набывае ролю вызначальнай мастацкай катэгорыі, істотнай незамынямай прадумовы эстэтычнай дасканаласці і грамадскай функцыянальнасці мастацкага твора. Краса ў творах паэта не прырочыць сацыяльна-ідэянаму зместу, яна дапаўняе, лепш сказаць, прасвечвае і давяршае ўсю мастацкую архітэктоніку твора, усабляючы гарманічную адухоўленасць чалавека, незалежна ад яго сацыяльнага становішча, ад жыццёвых, часам надта нялёгкіх абставін. Асэнсаванне і паэтызацыя красы Багдановічам здзейснена на падставе цэласнага адзінаства агульнамастацкай трыяды — добра, праўда, прыгажосць, — што на працягу ўсёе чалавечай гісторыі «складае ядро і істотны змест культуры» («Вопросы философии», 1981, № 6, стар. 120). Трыадзіства гэтае, на нашу думку, і ёсць найбольш прыдатны пункт судзіснення спадчыны Скарыны з новай беларускай літаратурай, творчасцю Багдановіча асабліва. Фармальна-стылістычнае сваяцтва некаторых Багдановічавых твораў са скарынаўскай манерай пісьма (прычварасць, лексіка-інтанацыйная сугучнасць і г. д.) — дэталі хоць і прыкметныя, але не самая істотная для разумення глыбіні і маштабнасці скарынаўскага ўплыву. Сутнасць справы для Багдановіча у тым самым, выскогагуманістычным падыходзе да грамадскага ідэала, «добра паспалітага»: справядлівасць, чалавечкае характава, адданасць народу, Радзіме, усё тое, што вызначыла і ўзвысіла творчасць заснавальніка беларускага гуманізму Францішка Скарыны, другіх дзеячаў сусветнай культуры.

ЗАГЛЯДВАННЯ на самую высокую вяршыню беларускага духу — Скарыну — фактычна пачынае літаратурны шлях М. Гарэцкі. Герой яго аўтабіяграфічнай апавесці Лявон Задума («Меланхолія»), пад якім лёгка распазнаецца малады каморнік Максім Гарэцкі, у пісьме да свайго таварыша зазнае: «Пішу табе з Вілені... адкуль свяціла магутным святлом наша старадаўняя культура... Нага мая ступала ўжо па тых вуліцах, дзе за колькі сот гадоў ступаў вялікі сейбіт гуманізму, і асьветы доктар Скарына і дзе яшчэ так нядаўна вялі бязлітасныя каты на кару смерці адважнага правадэра паўстанцаў Каліноўскага». Тут п'яў свае мужыцкія песні бацька нашага адраджэння Мацей Бурчок». Гістарычная памяць для Гарэцкага-Задумы і ёсць тая ярка палаючая паходня, ад якой у чалавечых сэрцах успыхвае незгасальны агонь выскогагуманістычнага грамадзянскага неспакою: «Краіна мая родная! Мы, твае верныя сыны, яшчэ перабудую цябе! Не будзеш ты така сумная, убогая». Мабыць, пакутна-ачышчальны неспакой за свой народ, за родную Бацькаўшчыну-Беларусь і

паспрыяе аўтару «Меланхолія», «Дзвюх душ», «Камароўскай хронікі», «На імперыялістычнай вайне» развіць далей, узбагаціць беларускім вопытам чалавечкага здыбкі Гогалі, Талстога, Дастаўскага, Чэхава, многіх іншых творцаў сусветнага значэння.

З прыходам Гарэцкага ў нашым прыгожым пісьменстве выразна пачынаецца якасна псіхалагічная перамена, абумоўленая далейшым ростам і паглыбленнем нацыянальнай самасвядомасці, прафесійнага гонару беларускай літаратуры як такой. Калі яна, пасля зацятага, амаль стогадовага змагання за адно толькі прыва існаваць і развівацца, пасля перыяду «віхур і націсу» магла нарэшце супакоіцца, «адыцца» і пачаць абжываць, асвойваць здабытыя пазіцыі, даводзіць да ладу сваю вернутую Айчыну і даводзіць на пачатках самага высокага гуманізму, з якім здавен сбравала беларускае слова. Мастацкія і літаратурна-знаўчыя творы М. Гарэцкага азначалі ўдалы майстэрскі сінтэз «старой» і «маладой» Беларусаў у Беларусі адну, непераходзячую. Пэўна, на такую справу здатныя людзі рэдкага прыроднага дару, памножанага на грунтоўную гістарычную і філасофскую культуру. Максім Гарэцкі, безумоўна, быў такім чалавекам, чыя творчая асабасць сфарміравалася не ў апошняю чаргу пад уплывам старажытнаарускай і старабеларускай кніжнай традыцыі.

І ТАК, новая беларуская літаратура паўставала і набірала творчай сталасці шмат у чым дзякуючы ўсвядомленню генетычнай сувязі з далёкімі ў часе, але блізкімі па духу літаратурнымі папярэднікамі. «Не струхлеў пергамент Скарыны ў вялікай у — скрыні жалезнай. Як пралескі ўясную пору, кожна слова святое квітне. І ня дзіва, бо любасць кавала гэта творчую, шчырую працу». Прысвечаны слаўнаму Палачаніну трыпціх Эмітрака Бядулі значыць многае. Па-першае, праясняў пытанне адносна гістарычных каранёў, творчага «бацькоўства» новай літаратуры. Тым самым, па-другое, адводзіўся як неактуальны і ўжо беспадатны напрок з мінулага, XIX стагоддзя, што пісьменнікі Беларусі не памятаюць сваёй творчай радаслаўнай, «забылі сабе самі» (Р. Падбярэскі). І галоўнае. Маладая літаратурная Беларусь мела цяпер усе неабходныя падставы, каб заявіць: я не прыблуда, не штучны фабрыкант на гэтым свеце, якім пароваць выставіць мяне перад людзьмі ворагі беларушчыны. У мяне багатае мінулае. І патраплю я не толькі гадарыцца сваімі слаўнымі продкамі (там, дзе яны былі слаўнымі), але сумленна і хораша весці далей распачаты ім шлях. У тым самым напрамку, куды спрадвеку скіравана найвышэйшая чалавечая думка: да Свабоды, Дабрыні, Хараста.

Творцы новай беларускай літаратуры развясці туман забыцця і няпам'яці над старадаўнімі імёнамі-вяршынямі нацыянальнай творчай думкі і пачалі ўзыходжанне да гэтых вяршынь. Адкрываліся новыя магчымасці для паглыблення гістарызму, пашырэння грамадска-патрыятычных далеглядаў маладой літаратуры, для узбагачэння яе жанравай і стыльвай палітры, мастацка-выяўленчых сродкаў. Авадванне спадчынай спрыяла, у канчатковым выніку, пераадоўленню «сялянскага» этнаграфізму і выпрацоўцы ўласцівага ёй, беларускай літаратуры, нацыянальна-гістарычнага стылю. Бо толькі ў такім, дастаткова самавызначаным творчым абліччы магла яна, займаючы «пацэсны пасады» між літаратурнаму свету, не бянтыжыцца, адчуваць сябе ўпэўнена і разлічваць на міжнароднае прызнанне.

Г. Масква.

Саюз пісьменнікаў БССР
выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Леаніду
Ляванаву (Ляванаву Л. К.)
з прычыны напаткаўшага
яго гора — смерці МАЦІ.

ПАШТОЎКА ЗАДАЕ ПЫТАННІ

«Белая вежа» — адна з найбольш вядомых славытасцяў Беларусі, помнік старажытнай беларускай архітэктуры. Пабудаваная ў 1271—1289 гадах у Камянецкім архітэктарам Алексам, яна ўяўляе сабой пяціяруснае збудаванне вышыняй амаль 30 метраў. Пяць ярусаў-паверхаў, агульная плошча якіх 300 квадратных метраў, злучаны паміж сабой унутранай лесвіцай. Знешні выгляд вежы прасты і лаканічны. Яна завяршаецца баявой пляцоўкай, акружанай 14 зубцамі з вузкімі глядзельнымі шчылінамі. Размешчана на насыпным узгорку, гэтае маналітнае збудаванне выклікае моцнае ўражанне.

«Белая вежа» даволі часта адлюстроўваецца на паштоўках. Але асабліва цікавая — першая з іх, якая з'явілася ў пачатку 1910-х гадоў. У верхняй частцы яе ў авале змешчана выява вежы, а ўнізе змешчаны

тэкст: «Гістарычны помнік Гродзенскай губ. XII ст. Белая Камянецкая Вежа «столп камен. вышынёю 17 сажаней, падобен удивленню всем зрящим нан» (Іпат. лет. 1275-6 г.), пабудаваная вальнскім князем Уладзімірам Васількавічам для абароны заснаванага ім г. Камянца ад нашэсця ячвягаў. Ніз вежы адрамантаваны».

Да гэтага надпісу трэба зрабіць некалькі ўдакладненняў. Па-першае, вежа-помнік XIII стагоддзя, а не XII. Па-другое, па тагачасным адміністрацыйным дзяленні Камянец адносіўся да Гродзенскай губерні. Але самае галоўнае ў іншым. У ніжняй частцы паштоўкі ёсць надпіс: «Изд. Кружка научного изучения Гродненской губернии при С.-Петербургском университете». Што гэта за гурток? Калі ён існаваў і што рабіў для прапаганды мінуўшчыны краю?

Вядома, што ў дарэвалюцыйныя гады ў Пецярбурзе існавалі дзве беларускія арганізацыі — «Беларускі літаратурна-навуковы гурток студэнтаў С.-Пецярбургскага ўніверсітэта» і «Таварыства студэнтаў-беларусаў». Ні ў даведачных выданнях, ні ў спецыяльнай літаратуры «гродзенцы» не пазначаны. Праўда, удалося некаторую інфармацыю атрымаць з артыкула М. Каспяровіча «Арганізавае вывучэнне Беларусі ў XIX — пачатку XX стагоддзя», апублікаванага ў часопісе «Польмя» (1928 г., № 2). Мэтай гуртка з'яўлялася вывучэнне гісторыі Гродзенскай губерні па нявыдадзеных матэрыялах і археалагічных раскопках, этнаграфіі і складу насельніцтва, яго мовы і побыту, геалагічнага мінулага, эканомікі і статыстыкі. Як бачна з усяго гэтага, арганізацыя была краязнаўчай у шырокім сэнсе слова. Мяркуючы па паштовым гашэнні на картачцы (22.XI.1912), гурток існаваў у 1912 годзе. У гэты ж час у Пецярбурзе «Гродзенскім студэнцкім гуртком пры С.-Пецярбургскім ўніверсітэце» выдадзена брашура Ф. Палешчука «Вясковы спадарожнік. Як адкрыць у вёсцы бясплатную бібліятэку-чытальню». Нягледзячы на некаторае

Гістарычны паштоўка, Гродзенскай губ. XII в. «Белая Камянецкая Вежа» — «столп камен. вышынёю 17 сажаней, падобен удивленню всем зрящим нан» (Іпат. лет. 1275-6 г.), пабудаваная вальнскім князем Уладзімірам Васількавічам для абароны заснаванага ім г. Камянца ад нашэсця ячвягаў.

разыходжанне ў назве, гаворка, несумненна, ідзе аб адной і той жа арганізацыі. Але ў «Справаздачы аб стане і дзейнасці С.-Пецярбургскага ўніверсітэта за 1912 год» яна не называецца.

Акрамя ўказанай брашуры і паштоўкі, знайсці што-небудзь аб дзейнасці гуртка мне так і не ўдалося. Няма сумнення, што гаворка ідзе аб фактычна невядомай пакуль беларускай грамадскай арганізацыі. Запрашаю далучыцца да пошуку звестак пра яе.

А. ПАДЛІПСКИ,
краязнаўца.
г. Віцебск.

Загадкі з Галубіцы і Латыголіч

У палескай вёсцы Галубіца, што недалёка ад Петрыкава, стаіць на старых могілках парослы даўняй «чырвоны камень». На гранітнай пліце (выкананай граніту, дарэчы, паблізу нідзе няма) кірыліцай высечаны словы, некаторыя з іх ужо цяжка прачытаць. Вось гэты надпіс: «Року 1595 месяца июля 12 дня помяни И (магчыма, Ісусе.—А. Л.) Андрэя Калины ад Ивана Радуты камень». Памеры вырабленага прамавугольнага гранітнага каменя — 20x50x90 сантыметраў.

Кім жа мог быць гэты Андрэй Каліна, да якой сям'і мог належаць? Звернемся да гісторыі краю. У 1595 годзе Севярын Налі-

вайка, кіраўнік казацка-сялянскага атрада, займае горад Петрыкаў, адтуль ідзе на Слуцк — магчыма, праз Галубіцу. Захаваліся вяскоўных паданняў Галубіцы Ганна Міхайлаўна Карынік (1907 года нараджэння) апавядае: «Каля гэтых могілак, у нізіне — Ляхавалаза, так называецца месца. Тут за вякі была вялікая сутычка. Біліся з ляхамі. Стаяла многа паламаных вазоў, ляжалі сотні забітых коней, тысячамі зарэзаных людзі. Усе равы былі заліты крывёю. Ад яе тут і рос плюшнік, рогажа...» Можна, у гэтай бітве і загінуў Андрэй Каліна? Ці ў іншай? Якога боку меўся трымацца на той час праваслаўны шляхціц? Што ён рабіў сярод людзей свайго павета?

Некаторыя звесткі мы знайшлі ў «Літоўскай метрыцы». Напрыклад, у першай кнізе судовых спраў («Русская историческая библиотека», т. 20) на старонцы 137 чытаем: «Рашэнне зямельнага спору паміж каралеўскімі татарамі Асаем Багдашэвічам і Аідарам Мангутовічам. ...судзілі нас судзілі «слюбнікі» Івашка, улан Наўгародскі, і Андрэй з «Кголубич» (Галубіч)». Справа ў том трапіла без даты, аднак складальнікі

яго мяркуюць, што згаданы суд адбыўся недзе каля 1516 года. Гэты год ніяк да каменя не стасуецца, але згадка дазваляе думаць, што Галубічы (сённяшняя Галубіца) належалі чалавеку, які займаў немалую па тым часе пасаду — судзі. Можна, ягоны ўнук і накрывы гранітнай плітой з надпісам. Зараз несумненна адно: надмагільны камень у вёсцы Галубіца з'яўляецца помнікам пісьменнасці XVI стагоддзя.

Галубіцкі лапідарны помнік мае важнае значэнне для навукі. Гэта, як зазначала археолаг Л. Дучыц, бадай, адзіны пакуль вядомы датаваны «камень», адно з нешматлікіх сведчанняў эпіграфікі таго стагоддзя. Галубіцкі помнік адносіцца да важнага перыяду нашай гісторыі — перыяду дзейнасці беларускіх кнігадрукароў Васіля Цяпінскага і Сымона Буднага — паслядоўнікаў Францыска Скарыны.

Камяні на вяскоўных могілках раней звярталі на сябе малую ўвагу. Не пазнавалі яе і сёння. Часта такія камяні знішчаюцца. Выявіць гэтыя помнікі старажытнасці зручней мясцовым краязнаўцам. Будзе шкада, калі такія помнікі мінуўшчыны і старажытнай пісьменнасці напаткае лёс вядомых адзінаццаці барысавых камянёў (XII стагоддзе), з якіх цяпер у нас захаваліся толькі адзін каля вёскі Падкасцельцы за пяць кіламетраў ад Полацка.

Шукаючы ў Літоўскай метрыцы звесткі пра Каліну з Галубіцы, я нечакана натрапіў на невядомыя раней звесткі пра Васіля Цяпінскага. У 33 томе, у «Попису

войска литовского», ёсць такая нечаканка: «Менский повет. Василий Тяпинский з Латыголич: конь, пнцр (панцыр), пр. (прыблізна), тар. (тарча-шчыт), др. (дрэўца-кап'ё), саб. (шабля), сам служит пану Остафею Волвичу падканцлерому». І ў іншых месцах 33 тома Метрыкі знаходзім заўвагі пра паслядоўніка скарынаўскай справы В. Цяпінскага, біяграфія якога малавядомая. У артыкуле Г. Я. Галенчанка, што змешчаны ў зборніку «450 год беларускага кнігадрукавання», значацца маёнткі, дробныя спадчыныя ўладанні друкара ў Цяпіне (каля Лепеля), Свірнах (Віленскі павет), Вярсоцкім і Полскаўскім (Лідскі павет). Як высветлілася зараз, жыццё В. Цяпінскага было звязана і з Латыголічамі (цяпер Чашніцкі раён Віцебскай вобласці), адкуль ён, як слуга пана Астафея Валовіча, падканцлера Вялікага княства Літоўскага, маршалка дворнага, старасты Берасцейскага і Кобрынскага, быў запісаны 20 кастрычніка 1567 года ў войска і, магчыма, удзельнічаў у Лівонскай вайне 1558—1583 гадоў. Вядома, што ён 1 чэрвеня таго ж года ўпамінаецца ў метрыках, як малодшы афіцэр. Мяркуюць, што В. Цяпінскі прадаў большую частку сваіх уладанняў і за грошы «з убогае свае маентости» набыў друкарню, з якой у 1580 годзе выйшла ў ягоным перакладзе на беларускую мову «Евангелле». Магчыма, дзеля друкарскай справы прадаў Цяпінскі і Латыголічы.

А. ЛОЗКА,
аспірант ІМЭФ
АН БССР.

- з 7 па 13 снежня
- 7 снежня, 19.50
- «ПРАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»**
Агляд пошты за тыдзень.
- 7 снежня, 23.05
- І УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ МУЗЫЧНЫХ ТЭАТРАУ**
Дыскусійная зала.
- 8 снежня, 19.10
- «НА УВЕСЬ ГОЛАС»**
Фрагмент новай праграмы Дзяржаўнага беларускага эстраднага ансамбля «Песняры».
- 8 снежня, 19.50
- КАНЦЭРТ ВІЛЬНЮСКАГА СТРУННАГА КВАРТЭТА**
Прагучаць творы Шумана, Чюрлєніса, Бакерыні, Гайдна.
- 9 снежня, 19.00
- І УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ МУЗЫЧНЫХ ТЭАТРАУ**
Вечар аднаактовых балетаў. Пастапоўка Ленінградскага Малага тэатра оперы і балета.
- 9 снежня, 20.00
- ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ»**
Галоўны рэдактар А. Шабалін пазнаёміць са снежаньскім нумарам. У перадачы прымае ўдзел мастак, член праўлення Беларускага аддзялення Савецкага фонду культуры Я. Сахута.
- 10 снежня, 22.00
- М. ЖОРНА. «КАТАМАРАН ІДЭЙ»**
Прэм'ера спектакля Беларускага тэлебачання.
- 11 снежня, 19.00
- І УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ МУЗЫЧНЫХ ТЭАТРАУ**
У. Кабекін. «Прарок». Спектакль Святлоўскага акадэмічнага тэатра оперы і балета імя А. В. Луначарскага.
- 11 снежня, 23.40
- І УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ МУЗЫЧНЫХ ТЭАТРАУ**
Дыскусійная зала.
- 12 снежня, 13.05
- «СЛОВА—ПАЭЗІІ»**
Новыя вершы А. Емяльянава.
- 12 снежня, 16.35
- «НАШЫ ГОСЦІ»**
Іграе ансамбль старадаўняй музыкі ДАВТа СССР. У праграме творы Пёрсела і Скарлаці.
- 12 снежня, 17.40
- ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС «ДЗВІНА»**
Вы пабываеце на абласным свяце паэзіі і на выстаўцы віцебскіх фотамастакоў. У выкананні У. Карпенкі (кларнет) паучае творы Вагнера, пазнаёміцца з вершамі ветэрана вайны Н. Давыдзенкі, убачыце кветкі віцебскага клуба кветкаводаў. На заканчэнне спявае Л. Навіцкая.
- 12 снежня, 19.00
- І УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ МУЗЫЧНЫХ ТЭАТРАУ**
В. Губарэнка. «Вій». Спектакль Адэскага акадэмічнага тэатра оперы і балета.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 02370

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ.**

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОЎ.**